

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Minja Lednik

Dileme sodobnih prehodov v starševstvo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Minja Lednik

Mentorica: red. prof. dr. Mirjana Ule

Dileme sodobnih prehodov v starševstvo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Zahvaljujem se:

... mentorici redni prof. dr. Mirjani Ule za mnogo danih priložnosti, ažurnost in vso strokovno pomoč.

... svojim staršema, ki sta vsa ta leta verjela vame in nikoli obupala.

... svojemu partnerju in otrokom za podporo, razumevanje in potrpljenje.

Diplomsko delo posvečam T, L in N.

Dileme sodobnih prehodov v starševstvo

V današnji družbi (predvsem evropskih držav) je usmerjene veliko pozornosti v raziskovanje in iskanje vzrokov (in posledic) spreminjanja ustaljenih življenjskih potekov. Socio-ekonomske spremembe, spremenjena politika zaposlovanja in potreba (ter želja) po daljšem izobraževanju so samo nekateri od vzrokov za opuščanje tradicionalnih prehodov v odraslost. Hkrati nam sodobno življenje ponuja vse večjo izbirnost življenjskih poti, ki pomembno vplivajo na oblikovanje posameznikove identitete, sploh v mladosti. Medtem ko so tradicionalne življenjske poti poznale ustaljeni red navad in so bili prehodi iz enega obdobja v drugega jasno določeni, nam moderna družba prinaša negacijo teh značilnosti. Dejavnosti, ki so bile prej vezane na točno določeno življenjsko obdobje in so posameznika varno vodile od enega prehoda do drugega, so sedaj značilne za več obdobj in omogočajo večjo izbirnost življenja (igra ni več samo domena otroštva, izobraževanje ne več domena mladosti in delo ne več samo domena odraslosti). Z večjo izbirnostjo in individualizacijo tudi izbira družine in starševstva ni več tako »normalna« in pričakovana, kot je bila nekoč. Danes starševstvo ni več nekaj samoumevnega, temveč je pretehtana odločitev, na katero vpliva mnogo tako subjektivnih kot objektivnih razlogov. Diplomsko delo predstavlja poglobitve in prioritete motivacijske razloge ter seveda tudi ovire, ki danes določajo odločitev posameznika za starševstvo.

Ključne besede: družina, starševstvo, mladi, življenjski poteki, mladostniška identiteta.

Dilemmas of modern transitions to parenthood

In today's society (of mostly European countries) a lot of attention is focused on research and finding causes (and consequences) for changing stable life courses. Socio-economical changes, changed employment politics and the need (and wish) to educate longer are only some of the causes for abandoning traditional passages to adulthood. At the same time, modern life offers us more and more life path choices that have an important impact on forming one's identity, especially in youth. While traditional life paths have known the stable order of habits, and the passages from one period to another have been clearly defined, modern society brings us the negation of those qualities. The activities that were bound to a certain period of life, and led one safely from one passage to another, are now distinctive for more periods and enable more selectiveness in life (play is no longer a domain of childhood, education is no longer a domain of youth and work is no longer only a domain of adulthood). With more selectiveness and individualization, choosing to have a family and to be a parent is also no longer "normal" and expected, as it once was. Parenthood is no longer taken for granted, but a considered decision that is influenced by many subjective and objective reasons. The diploma thesis presents main and priority motivational reasons and of course obstacles that determine one's decision for parenthood today.

Key words: family, parenthood, the young, life courses, adolescent identity.

KAZALO

1 UVOD.....	6
2 ŽIVLJENJSKI POTEKI IN NJIHOVA VLOGA V POSTMODERNI DRUŽBI	9
2.1 Pomen in raziskovanje življenjskih potekov v postmoderni družbi	10
2.2 Spremembe življenjskih potekov – od standardiziranih k individualnim.....	11
2.3 Kreiranje življenjske biografije v postmoderni družbi.....	13
3 SPREMEMBE MLADOSTI IN SPREMEMBE PREHODOV IZ MLADOSTI V ODRASLOST V POSMODERNI DRUŽBI	16
3.1 Spremembe v značilnostih odrasčanja.....	17
3.1.1 Razvoj mladostniške identitete	18
3.1.2 Oblikovanje mladostniške identitete in posameznikove zgodbe v postmoderni družbi	20
3.2 Odlašanje vstopa v odraslost.....	21
3.2.1 Mladi za zmeraj?.....	23
4 STARŠEVSTVO DANES.....	25
4.1 Dejavniki odločitve za starševstvo in proti njemu	25
4.2 Spremenjena družinska razmerja in deinstitucionalizacija družine	28
4.2.1 Pomembnost vloge žensk pri spremenjenih družinskih razmerjih	31
4.3 Nove dimenzije starševstva	34
4.4 Strategija načrtovanja družine.....	36
4.4.1 Želja po otroku v današnjem času	37
4.4.2 Pretehtana odločitev za starševstvo.....	38
5 EMPIRIČNI DEL	42
5.1 Metodološki okvir	42
5.2 Socio-demografski opis vzorca.....	43
5.3 Analiza ter interpretacija rezultatov.....	45
5.3.1 Doživljanje mladosti	45
5.3.2 Na prehodu.....	49
5.3.3 Odločitev za starševstvo mora biti zavestna, izpolnjen tudi marsikateri pogoj..	52
5.3.4 Enkrat zagotovo, v tem trenutku še ne	56
5.4 Sklepne ugotovitve raziskave	59
6 ZAKLJUČEK.....	61
7 LITERATURA.....	64
PRILOGA A: Vprašanja za intervju	69

1 UVOD

V diplomski nalogi, ki je sestavljena iz dveh delov, in sicer empiričnega in teoretičnega, sem se osredotočila na raziskovanje dejavnikov, ki v pozni moderni vplivajo na spremembo prehodov v starševstvo. Cilj in namen diplomske naloge je poiskati tiste subjektivne in objektivne vzroke, ki pokažejo, kako, pod kakšnimi pogoji in kdaj se mladi odločajo za starševstvo. Glede na to, da je odločitev za starševstvo danes izbira in ne zahteva, bom poskušala ugotoviti, kaj so danes tisti poglobitni motivacijski razlogi, ki določajo odločitev posameznika za starševstvo.

Ob raziskovanju teme sem se opirala na dejstvo, da se zaradi sprememb v družbi in zamaknjenosti prehodov iz mladosti v odraslost v postmoderni družbi vse več mladih težko odloča za starševstvo. Predpostavljala sem, da odločitvi za starševstvo botrujejo tako subjektivni kot objektivni dejavniki, in s pomočjo empiričnega dela naloge raziskala, kateri pogoji so mladim dandanes prioritetni.

V zahodnem svetu že nekaj desetletij narašča trend pomembnosti raziskovanja otroštva, mladosti in prehodov v odraslost. Če je še pred nekaj desetletji življenjski potek sledil splošno sprejetemu linearnemu vzorcu odraščanja – to pomeni, da je bilo otroštvu pripisano predšolsko in osnovnošolsko obdobje, mladost je pomenila obdobje poklicnega šolanja, obdobje odraslosti pa se je definiralo z obdobjem dela (Ule in Kuhar 2003) – se je od začetka prejšnjega stoletja to univerzalno ravnovesje med jasno načrtanimi življenjskimi prehodi začelo podirati.

V drugem poglavju svoje diplomske naloge proučujem življenjske poteke in njihove spremembe v postmoderni družbi. Le-ti so začeli postajati vse bolj individualizirani, oblikovanje osebne biografije so začeli določati trg dela, spremembe in zapoznelost prehoda iz šole na delovno mesto in tudi spremembe v potrebi in prilagajanju udeležbe na trgu dela. V moderni družbi je na odločitev za starševstvo nedvomno vplival tradicionalni življenjski potek z izmenjavo življenjskih obdobj, ki mu je sledila večina ljudi: obdobje zgodnjega otroštva, izobraževanja, vstopa v delo in oblikovanje družine (Ule in Kuhar 2003). V zadnjih nekaj desetletjih pa je prišlo do

ključnih sprememb v teh življenjskih prehodih in v nalogi se bom nadalje intenzivneje osredotočila na prehod iz mladosti v odraslost.

Tretje poglavje diplomske naloge je namenjeno preučevanju postmodernistične spremembe v mladosti in spremembe v prehodu iz mladosti v odraslost. Proučujem spremembe v značilnostih odraščanja, spremembe v značilnostih mladostniške identitete in oblikovanju le-te. Zakaj so se prehodi v odraslost zabrisali oziroma konkretno zamaknili in ali bodo mladi ostali večno mladi?

V četrtem, zadnjem teoretičnem poglavju, sem se posvetila pomenu starševstva danes, dejavnikom, ki vplivajo na odločanje za starševstvo, oblikovanju družine in vloge žensk pri načrtovanju družine in otrok.

Ko se pari danes odločajo za otroka, se zanj zagotovo ne odločajo iz istih razlogov, kot so se v tradicionalnih družbah. Takrat je bil otrok, predvsem prvorojenec, dobrodošel in željen iz ekonomskih razlogov. Bogatim družinam je predstavljal uresničitev vnaprej določenih dednih predpisov, revnejšim družinam pa fizično pomoč (Beck in Beck-Gernsheim 2006). Zato je tudi načrtovanje družine danes, ki ga opisujem v tem poglavju, drugačnega pomena, kot je bilo včasih.

V postmoderni družbi obstaja tudi vedno več razlogov, ki željo po otroku zmanjšujejo. Nasploh se je od šestdesetih let dvajsetega stoletja v razvitih državah začel kazati trend zmanjševanja rojstev otrok, ki se vsako leto stopnjuje. Ker se je v postmoderni družbi izredno močno razvil individualizem, je veliko mladim na prvem mestu predvsem želja po »svojem lastnem življenju« (Beck in Beck-Gernsheim 2006). Nekaj časa je bilo to izrazitejše pri moških, vendar so sčasoma to prevzele tudi ženske. Tako je prišlo do pomanjkanja »osebe v ozadju«, ki bi požrtvovalno prevzela nase vse obveznosti in se odrekla svojim ambicijam in potrebam, da bi pokrila še manjkajoč partnerjev vložek.

V empiričnem delu diplomske naloge, ki ga predstavljam v petem poglavju, sem predstavila kvalitativno raziskavo na manjšem vzorcu mladih žensk, ki sem jo opravila s polstrukturiranim vprašalnikom z vprašanji odprtega tipa.

Izhodiščno raziskovalno vprašanje diplomske naloge je: *Kaj so danes pogojitni pogoji za odločitev za starševstvo;*

- ali je odločitev za starševstvo spontana ali zelo premišljena odločitev;

- ali je odločitev za starševstvo odvisna predvsem od objektivnih dejavnikov (materialni pogoji) ali subjektivnih (zaupanja vreden partner, zrelost, želja);
- ali je odločitev za starševstvo postavljena na konec verige vstopanja v odraslost (po zaključku izobrazbe, vstop na delovno mesto, rešen stanovanjski problem) ali pa starševstvo vstopa v medprostore te verige.

Z analizo in interpretacijo rezultatov ob koncu diplomske naloge podajam odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja.

2 ŽIVLJENJSKI POTEKI IN NJIHOVA VLOGA V POSTMODERNI DRUŽBI

Življenjski potek pomeni, ne glede na to, kakšne družbeno-zgodovinske okoliščine ima posameznik, njegovo potovanje od rojstva do smrti. To je nekakšna življenjska biografija posameznika, ki seveda spreminja svojo smer, odvisno od tega, kakšna pričakovanja ima posameznik, kakšne odločitve sprejema in v kakšni družbi črta svojo življenjsko pot (Ule in Kuhar 2003).

Življenjske kroge v tradicionalnih družbah oblikujejo tri faze: izobraževanje, delo in upokožitev. Ta tripartitna razlaga življenjskih krogov je razložena kot institucionalni vpliv politike trga dela in socialnih režimov državne blaginje. Vendar pa življenjski krogi niso samo socialni ali kulturni »izkupiček« različnih politik in režimov, pač pa tudi prvotni model za organiziranje posameznikovega življenja. Model je v preteklosti deloval kot orientacija tako za tiste, ki so gradili socialno politiko, kot za posameznike, ki so »okoli modela« oblikovali svoje življenje (de Vroom 2001).

Ta tradicionalna tripartitna razlaga in utemeljitev življenjskega poteka pa se ne sklada več z današnjim in jutrišnjim družbenim in gospodarskim razvojem življenja, še posebej ne podpira trenda gospodarskega, družbenega in demografskega razvoja in njihovih izzivov. Prav tako se ne ujema s spreminjanjem interesov in potreb v zvezi z delovnim časom (delovnega) prebivalstva v številnih sodobnih državah blaginje, niti z demografskimi spremembami in osnovnimi gospodarskimi potrebami tako na makro kot na mikro ravni. Ta razlikovanja že zdaj zelo opazno privedejo do močne destandardizacije t. i. »normalne biografije« (prav tam, 2).

Povzeto po raziskavah velikega števila avtorjev po vsem svetu, ki so proučevali klasični model življenjskega cikla (prav tam, 3), opazamo, da le-tega vztrajno zamenjuje nek nov, popolnoma drugačen model oblikovanja življenjskih prehodov. Ključni elementi, ki jih povezujejo s spremembami, so: (1) povečanje fleksibilnosti trga dela, razširjenosti in hkrati profesionalizacije sfere plačanega dela ali drugih dejavnosti (varstva, izobraževanja itd); (2) paralelizacije družbenih dejavnosti; (3) destandardizacija tirnic utečenega družbenega poteka. Te spremembe so v utemeljitvah raziskav razložene z različnimi vidiki: (1) z vidika spreminjanja strukture trga dela; (2) z vidika spreminjanja predstave plačanega dela in aktivnosti

izven trga dela; (3) z vidika večje družbene individualizacije; (4) z vidika spreminjajočih se odnosov do tveganja (tako na individualni in organizacijski ravni); itd (prav tam, 4).

2.1 Pomen in raziskovanje življenjskih potekov v postmoderni družbi

Življenjski potek je glavna institucija socializacije (Ule in Kuhar 2003) – določa namreč okvir, ki ureja življenjski krog posameznika, saj daje smernice za posameznikov biografski potek in za njegovo socialno uvrščanje. Kot navaja Uletova, je pojem hkrati individualno psihološki (spremembe v posameznikovi biografski izkušnji in socialni intergraciji) ter makrosociološki (družbene in institucionalne strukturne spremembe, ki vplivajo na življenjski potek). Tako pri raziskovanju življenjskega poteka razločujemo med dvema ločenima področjema: »raziskovanjem individualnih življenjskih potekov in biografij ter raziskovanjem družbenega konteksta in institucionalnega reda, ki vpliva na socialno integracijo ljudi« (Ule 2008, 13).

Prehod med moderno in postmoderno družbo je težko določljiv in se seveda razlikuje od družbe do družbe. Za lažje razumevanje besedila v nalogi pa je definicija postmoderne potrebna in kot navaja Švabova »izraz postmoderna družba oziroma postmodernost v tem delu služi kot *terminus technicus*, kot oznaka za obdobje zadnjih 30 let, obdobje, ki nakazuje določene družbene transformacije in novosti v primerjavi z atributi družinskega življenja v moderni družbi« (Švab 2001, 51).

Značilnost življenjskih potekov postmoderne družbe je, da jih težko proučujemo ločeno, saj se ti raziskovalni področji vedno bolj združujeta. Potrebno je biti pozoren na več vidikov sprememb in vplivov na posameznikovo ustvarjanje življenjske poti. Pomembno je, kako na posameznika delujejo družbeni red, kulturni modeli ter družbene institucije na eni strani, in seveda kakšna osebna pričakovanja, individualne značilnosti in osebni načrt ima posameznik na drugi strani. Po Heinzu v moderni družbi »analiza življenjskih potekov ne more biti izključno individualna niti izključno družbena, ampak mora kot svoje hevristično načelo upoštevati vse ravni družbene organizacije. Življenjski poteki predstavljajo

organizacijo celotnega prostora, v katerem poteka naše življenje» (Heinz v Ule in Kuhar 2003, 33).

Med glavna področja, ki so zanimiva za raziskavo življenjskih potekov, prištevamo izobraževanje, delovno okolje, družino in zasebnost, potrošnjo in trg, ter politično sfero (Ule in Kuhar 2003). Seveda pa dejavniki za napredek v določeno statusno obdobje niso odvisni samo od zunanjih dražljajev, kot so ritualizacije in institucije posameznih prehodov. Najpomembnejša je v postmoderni družbi postala notranja motivacija posameznika. Na to najbolj vpliva družbena delitev, saj je tudi od posameznikove želje po položaju, odnosih in vzpostavljenih vrednotah odvisno, kakšno življenjsko pot si bo načrtoval. Dejavnikov, ki vplivajo na posameznikove odločitve je veliko, tako individualnih kot kolektivnih.

Tako je posameznikova življenjska biografija v veliki meri odvisna od (Ule in Kuhar 2003):

- gibanja, napredovanja, spreminjanja socialnega položaja (k temu štejemo tudi odmike, spremembe in stranpoti);
- sledenja, odpora ali drugih odzivov posameznika na prehode, pred katerimi stoji;
- iskanje usklajenosti v socialnih vlogah (komplementarnost, kompatibilnost posameznika);
- subsocialni dejavniki, kot so npr. psihološke ali fiziološke spremembe v odraščanju, želje, individualne vrednote, ...

Skupno vsem zgoraj omenjenim dejavnikom je dejstvo, da pomembni življenjski dogodki oblikujejo bolj ali manj pričakovane, vendar velikokrat neizogibne statusne prehode, ki jih posameznik mora sprejeti, jih predelati in se jim prilagoditi.

2.2 Spremembe življenjskih potekov – od standardiziranih k individualnim

V zadnjem času vedno več družbene pozornosti pridobivajo spremembe odraščanja in spremembe življenjskih potekov – predvsem se velike spremembe odvijajo na vstopih mladostnikov v odraslost. Podaljšuje se izobraževalna doba, hkrati s tem pa se odmika tudi vstop na trg delovne sile in posledično podaljšuje ekonomska odvisnost od staršev oziroma skrbnikov (Ule 2008). Ob tem se tudi vstop v starševstvo pomika v

pozna dvajseta, celo trideseta leta. Življenjski poteki in prehodi iz posameznih obdobj v druga torej niso več družbeno določeni, kot so bili doslej. V preteklosti je vsak član institucije dosledno sledil ustaljenim pravilom in standardom, določenim za določeno obdobje. Le-ti so bili obvezni za vsako generacijo, za vse njene predstavnike. Tako so bili prehodi iz enega življenjskega obdobja v drugega jasno označeni, prihodnost je lahko bila načrtovana in določena mnogo vnaprej. S kontinuiteto sledenju družbeno določenih prehodov se je določala stabilnost družbe (in posameznikove osebnosti) tako, da so se nove generacije vedno znova uvrščale v družbene vloge in položaje – s tem so zagotavljale nemoteno izvajanje pomembnih družbenih funkcij in uporabo človeške sposobnosti.

Aktualne spremembe družbenih prehodov prištevamo v sklop obširnejših kulturnih in družbenih sprememb v sodobnih evropskih družbah (Ule 2008). Zato je nujno, da se na takšne spremembe odzivamo kontekstualno širše zastavljeno. V preteklih desetletjih so postopoma izgubljale pomen in družbeni vpliv številne samoumevnosti človeškega vsakdana, ki so usmerjale življenjske poti posameznikov. V postmodernej družbi je posameznik vsak dan znova postavljen pred izbiro med številnimi različnimi priložnostmi, izzivi in zahtevami, ki kreirajo različne načine življenja. Tako je temeljna sestavina sodobnega, postmodernega življenja postala »izbirnost življenjskih poti« (Ule 2008), medtem ko so tradicionalne poznale le ustaljeni red navad.

Posameznik se na vsakem koraku znajde pred kompleksno različnostjo izbir, obenem pa mu družba ne ponuja prav nobene pomoči pri izbiranju, kot je bilo to včasih, ko so bile jasno določene norme in pravila prehodov iz enega obdobja v drugo.

V postmodernej družbi se zmeraj bolj srečujemo z negacijo značilnih dejavnikov življenjskih prehodov, saj dejavnosti niso več strogo vezane na posamezna življenjska obdobja (Ule in Kuhar 2003). Življenjski potek postaja stvar posameznikove izbire in ustvarjanja. Vse to je seveda povzročilo opazne spremembe v odraščanju, socializaciji in družbeni kontinuiteti. Proces socializacije je zamenjal proces individualizacije in individualni življenjski projekti posameznika so nadomestili projekte družbenega razvoja. Individualizacija pomeni popoln preobrat v mišljenju, obnašanju, načinu življenja, medosebnih odnosov posameznikov in njihovih družbenih razmerjih. Posameznika ne omejujejo in zaznamujejo več vnaprej določeni razredni, spolni, slojni ali statusni identitetni kazalci, temveč se posameznik dokazuje in uveljavlja v

moderne družbi z individualnimi, začasnimi, pluralnimi in odnosno zastavljenimi življenjskimi stili (Ule in Kuhar 2003). V preteklosti so skupne, razredno ali kako drugače določene in utemeljene povezave pomagale ljudem premagovati življenjsko stisko, težave, dvome, ko je bilo potrebno izbrati in se odločiti, tudi med nenavadnimi ali absurdnimi odločitvami. To so bile skupnosti klasičnega proletariata, tradicionalne sosedske skupnosti ali skupnosti, vezane na sorodstvene vezi. Na teh skupnostih je temeljilo tudi kasnejše varovalno tkivo socialnih držav.

Dandanes pa te povezave in skupnosti vse bolj izgubljajo pomen, posamezniki si svoje skupnosti določajo sami, sami izbirajo povezave, v katere se podajo. Vsak posameznik si sam gradi svojo socialno mrežo. Vendar to ni le svobodna izbira, to postaja neke vrste prisila. Posameznikova moč je toliko večja, kolikor trdnjšo in bolj razvejano socialno mrežo možnih socialnih izmenjav ima. Hkrati pa te nove povezave niso več tako trdne, kot so bile včasih skupno, socialno določene povezave.

Tako te spremembe niso le pozitivne – ob enem so tudi obremenjujoče. Seveda je pozitivno to, da življenje ne teče več tako enosmerno in vnaprej določeno ter samoumevno kot nekdaj, in posamezniki lahko bolj kot kdaj koli aktivno sodelujejo pri oblikovanju svojega osebnega razvoja tako, da sledijo svojim željam in ambicijam. Vendar je to hkrati zavajajoče, saj se morajo ob obilici ponudb in izbire ljudje neprestano organizirati, improvizirati, si zastavljati cilje in jih poskušati doseči, prepoznavati in premagovati ovire, ... (Beck 2001). Posledice – možnosti in bremena oziroma ovire se prenašajo na posameznika, ki pa so »zaradi kompleksnosti družbe v tehtanju interesov, morale in posledic pogosto komajda sposobni za nujno potrebne odločitve« (Ule in Kuhar 2003, 24).

2.3 Kreiranje življenjske biografije v postmoderne družbi

Življenjski poteki posameznikov so postali v postmoderne družbi vse bolj odvisni od posameznikovih osebnih odločitev, kar povečuje raznolikost osebnih življenjskih načrtov, hkrati pa seveda tudi tveganja, povezana s spremembami. Te spremembe so močno vezane na spremembe v temeljnih institucijah življenjskih

potekov; izobraževanju, načinu dela in zaposlitve, družinskega in partnerskega življenja, izboljšanju zdravstvenega stanja in podaljševanju življenja.

Dandanes delo ni več izključna domena odraslih. Prav tako igra ni več samo del otroštva. In izobraževanje ne več le domena otrok in mladostnikov. Urbanizacija, razširjena v postmoderni, je s svojimi produkti, zahtevami in možnostmi, ustvarila individualizacijo. Z ekspanzijo izobraževanja, množičnih medijev in množične potrošnje je razširila potrebe in možnosti po diferenciranih življenjskih stilih. Tako vedno hitreje, tudi v ruralnih področjih, izginjajo tradicionalni načini življenja, posamezniki pa v oblikovanje svoje identitete intenzivno vpletajo individualizacijo. »Človek postaja (v radikalnem Sartrovem smislu) izbira svojih možnosti, postaja »človek možnosti« (homo options). Delo, družina, telesnost, identiteta, religija, zakon, starševstvo, socialne vezi – vse to postaja predmet individualne izbire in odločanja« (Beck v Ule in Kuhar 2003, 24).

»Individualizacija je paradoksalen rezultat standardizacije vsakdanjega življenja« (Ule 2008, 35). Institucije, ki posredno upravljajo z oblikovanjem posameznikove biografije, so se v postmoderni družbi močno razširile (izobraževalne, socialne, zdravstvene). Razširjanje in moderzniziranje storitev ter možnosti in ponudbe teh institucij so privedle do individualizacije sodobnih življenjskih potekov. Posamezniki se morajo odločati zase in krmariti svoje življenje skozi te institucije. Le-te se v modernih družbah opirajo na posameznike, ki morajo sami poskrbeti za uspešnost svojega življenja. Posamezniki tako postajajo »igralci, graditelji, brkljalci, upravljalci svoje biografije in identite, svojih družbenih povezav in mrež« (Ule 2008, 35).

V postmoderni družbi si mora tako posameznik, za razliko od preteklosti, aktivno prizadevati za doseganje spodobnega družbenega položaja in življenjskih ciljev, kar je bilo v preteklosti določeno s tradicijo, normami ter generacijsko in družbeno pripadnostjo. Boriti se mora v konkurenci z drugimi posamezniki, ki se prav tako trudijo doseči, utrditi ali nadgraditi svoj položaj v družbi. Tradicija, norme ali socialna pripadnost niso več določilo našega statusa, niti ne socializacijske izkušnje. Posamezniki smo postavljeni pred težko preizkušnjo, kako načrtovati svoj življenjski potek, in to glede na svoje zmožnosti in priložnosti, glede na družbene možnosti, izobraževalne dosežke, predvidevanje prihodnosti, ...

Individualizacija v postmoderni je na nek način protislovni družbeni proces, saj hkrati nudi možnost osvobajanja od tradicionalnih vezi in odvisnosti in posameznika veže k morda še hujšim odvisnostim (nevidnih) zahtev modernih trgov (trga dela, trga znanja in identitet, ...). Vsak posameznik je hkrati edinstven in nadomestljiv. Skupaj z individualizacijo se je razvila tudi deindividualizacija (Beck 2001). Lep primer tega je potrošniški trg. Izdelki množične potrošnje so namenjeni posamezniku, njegovim individualnim potrebam in željam. Vendar posameznik s sledenjem medijsko ali potrošniško promoviranim trendom, identitetam, stilom ali smernicam, izgublja svojo lastno identiteto.

Dejstvo je, da posameznik postaja vedno bolj samo strateško izhodišče in seveda tudi cilj v produkciji modernih družb. Moderno potrošništvo s svojo množico ponudb in izbir, raznolik trg dela, diferenciacija poklicev, širjenje informacij, medijska razvitost ... vse to ustvarja družbene konflikte in nasprotja, ki se lomijo na posamezniku, in mu hkrati ne ponujajo nobene socialne varnosti, kot so bila v preteklosti npr. pripadnosti družini, ali socialni, generacijski oziroma razredni skupnosti. Skupnostne povezave tonejo v pozabo in zmeraj več pritiska socialnih in osebnostih kriz ter stresov se vrši na posameznika. Posameznik je tisti, ki se v tej poplavi možnosti in ponudbe odloča in določa svojo življenjsko pot, in prav on je tisti, ki je za svoje napačne odločitve ali izbire tudi odgovoren. Zmeraj znova je potrebno določati, opredeljevati in vzpostavljati svoje življenjske poti, črtati cilje in ustvarjati lastno identiteto. Le tako lahko uspešno sledi zmeraj novim trendom in smernicam, ki jih nastavljajo potrošna družba in postmodernost (Beck 2001).

Vse to najbrž še najbolj velja za člane mlajše generacije, ki ob načrtovanju prihodnosti in prestopov ne morejo računati na oporo in pomoč izkušenih starejših generacij, saj so se razmere in pogoji tako zelo spremenili. Hkrati pa svojih ali pa skupinskih izkušenj tudi ne morejo kar tako posploševati, da bi se iz njih lahko kaj naučili. Od tod izhaja tudi dejstvo, da individualizacija življenja na tej tržni in medijsko promovirani ravni življenjskega vzorca prinaša iluzorno svobodo in napačen vtis emancipacije življenjskega procesa. Po drugi strani pa prinaša predvsem stres in številne pritiske na ravni realnega vsakdana, »med katerim prevladujejo stresi zaradi občutka negotovosti, nekompetentnosti in obenem vse bolj zgodnji pritiski dolgoročnih izbir« (Beck v Ule in Kuhar 2003, 28).

»Zapovedujeta se učinkovitost in tekmovalnost. Tako pri delu kot izobraževanju. Ali si super uspešen ali pa si izločen« (Košak 2015).

3 SPREMEMBE MLADOSTI IN SPREMEMBE PREHODOV IZ MLADOSTI V ODRASLOST V POSMODERNI DRUŽBI

Ena izmed pomembnejših značilnosti postmodernih družb je ločitev otroštva in mladosti od odraslosti. Hkrati vedno več zanimanja pritegne potek odraščanja otrok in mladostnikov (Ule in Kuhar 2003). Modernizacija v 20. stoletju je od vseh življenjskih obdobj najbolj vplivala prav na obdobje mladosti oziroma odraščanja.

Prihaja do zabrisovanja mej med mladostjo in odraslostjo, med pripravo na »aktivno življenje« in med »aktivnim življenjem samim« (Ule in Kuhar 2003). Slabijo se avtoritete staršev, jačajo se avtoritete mladih, mladi se poročajo kasneje (ali pa se za poroko sploh več ne odločajo), odlašajo odločitev za otroke, veliko več je samskih ljudi. Podaljšujejo se izobraževalna obdobja, delo je vedno bolj fleksibilno, velik pomen pripada individualni samouresničitvi v karieri.

Te spremembe se nanašajo na spremembe identitete, spremenjenost struktur in procesov, spremembe odnosov, odvisnosti ter v splošnem spremembe načinov mišljenja, vedenja in v celoti doživljanja sveta in življenja (Bauman 2002).

Mladi odlašajo z vsemi odločitvami, ki bi jih morali sprejeti v prehodu iz mladosti v odraslost, in mladostniške življenjske stile prenašajo v odraslost. In tudi obratno: izobraževanje ni več samo domena mladih (vseživljenjsko izobraževanje). Tudi v odraslosti se je potrebno odločati o stvareh, o katerih naj bi se odločalo v mladosti. Ni več razlikovanj med tipčnimi oblikami zaposlitev mladih in odraslih, vse več šolarjev in študentov dela, vse več odraslih pa se vrača v izobraževalne institucije (Ule in Mihelj 1995).

3.1 Spremembe v značilnostih odrasčanja

Vse družbe, celo tiste najprimitivnejše, priznavajo razvojno obdobje prestopa v odraslost, ki ga enačijo koncu biološkega dozorevanja otrok, ali pa le-temu neposredno sledi (Biggart in drugi 2002). Psihofizični proces odrasčanja je osnova za podeljevanje socialnega statusa, na podlagi katerega se posameznika umesti med odrasle. Že v arhaičnih družbah so ta prehod največkrat enačili s koncem pubertete in ga opremili z najrazličnejšimi obredi. Tako so pospremili mladostnika v svet odraslih, s katerimi je le-ta dobil precej pravic in hkrati tudi dolžnosti, ki pa so bile jasno določene. Posameznik je voden sledil normam in družbenim pravilom, ki so ga vodila skozi življenjske prehode in kreirala njegovo osebno identiteto (Biggart in drugi 2002).

V postmodernih družbah pa je raziskovanje otroštva in mladostništva dobilo velik pomen – dvajsetemu stoletju bi lahko rekli celo stoletje mladosti (Ule 2002). Eden izmed prvih raziskovalcev, ki je v svojih študijah omenjal mladost kot posebno pomembno obdobje in jo poimenoval kot »adolescenco«, je Stanley Hall. Mladost je začel preiskovati v začetku dvajsetega stoletja in po njegovo so za mladost oziroma adolescenco značilni »viharništvo, stresi in upori mladih proti različnim avtoritetam« (v Ule in Kuhar 2003, 29).

Naprej je sredi dvajsetega stoletja to tezo razvijal Erik Erikson, ki je trdil, da je adolescenca odločilno obdobje v razvoju posameznikove identitete. Prišel je do spoznanja, da je za moderno krizo posameznikove identitete značilno nasprotje med potrditvijo identitete in difuzijo identitete (Ule in Kuhar 2003). Kar pomeni, da posameznikovo identiteto zaznamuje razvoj duševnih in telesnih sposobnosti in seveda večja pričakovanja s strani družbe glede dejanj, odločitev in asimiliranja družbenih vlog. Da bi se takšna kriza identitete ugodno rešila, da bi mladostnik torej znal razviti svojo identiteto v skladu s pričakovanji moderne družbe, je potrebno, da posameznik sprejme sebe takšnega kot je, da razvije ustrezno samopodobo, in da ga seveda tudi družba sprejme. Da si s strani drugih posameznikov pridobi zaupanje in podporo pri vključevanju v družbo ter potrditev oziroma priznanje njegovih dejanj. V kolikor se razvoj ne odvija v tej smeri, lahko po ugotovitah Eriksona pride do izgube identitete oziroma difuzije identitete (v Ule in Kuhar 2003). Mladostnik je takrat v nevarnosti, da bi prehitro končal svoj razvoj, saj podpore ali vodenja pri razvoju nima,

velikokrat pa se takšni posamezniki tudi umaknejo pred vsakršno odločitvijo in se zaprejo v osamo. Na to, kako bo posameznik rešil krizo v obdobju adolescencе, pomembno vpliva tudi to, kako je potekal njegov razvoj v otroštvu. V primeru, da že v otroštvu ni bil sprejet oziroma ga je okolica zavračala, je veliko večja verjetnost, da se v krizi adolescencе s podobnimi situacijami ne bo znal primerno spoprijeti in jih rešiti in si tako pridobiti temeljnega zaupanja vase ali v druge. Tako bo močno izpostavljen regresiji v difuzijo identitete ali pa bo, nehote, prevzel nase »negativno identiteto« (Ule in Kuhar 2003).

3.1.1 Razvoj mladostniške identitete

Na podlagi Eriksonovih raziskav adolescencе, ki so imele velik vpliv na sprejemanje in umeščevanje pojma identitete, se je v drugi polovici dvajsetega stoletja sprožil velik val raziskav in študij o mladostniški identiteti in adolescenci. Največkrat povzeta je študija analize identitetnih statusov avtorja Jamesa Marcie. Na podlagi empiričnih študij je povzemal in razvijal Eriksonovo idejo o krizi identitete in jo »diferenciral v model štirih identitetnih statusov v adolescenci: razvita identiteta, moratorij, privzeta identiteta, identitena difuzija« (Marcia v Ule in Kuhar 2003, 29).

Kot navaja Marcia (prav tam, 30–31) je za mladostnike z *razvito identiteto* značilno, da so šli skozi vse pomembnejše faze samouresničevanja in samorazvoja in se tudi uspešno integrirali v družbo ter dokončali temeljne socialne obveznosti (izobraževalne in poklicne). Znajo sprejemati odločitve in se soočati s posledicami, s starši imajo dobre odnose. To pomeni, da so premagali krizo identitete, vendar, kot pravi Marcia, naj bi bil to šele začetek oblikovanja njihove identitete.

Posamezniki, ki so v *moratorijskem statusu*, (prav tam, 30–31) so še v raziskovalni fazi, kar pomeni, da še niso dokončali svojega razvoja in temeljnih obveznosti. So pa v stalnem procesu samoraziskovanja, aktivno si prizadevajo v iskanju svojega »jaz-a«. Precej oseb ostane v tej raziskovalni fazi dolgo časa, večina pa potem postopoma prevzame razvito identiteto. Posamezniki v tej fazi so najbolj moralno in notranje občutljivi, vendar hkrati najbolj eksperimentalno naravnani. So v neprestanem raziskovanju sebe in okolice in hkrati močno obremenjeni z notranjim razvojnim

procesom. So najmanj avtoritarni in nenehno nihajo med udobnostjo ponotranjanja norm in pravil ter družbenim uporništvom.

Mladostniki s *privzeto identiteto* (prav tam, 30–31) so tisti, ki niso prišli do konca samorazvoja in samoraziskovanja, obstali so nekje vmes in prevzeli identiteto nekoga drugega, največkrat svojih najbližnjih, staršev. Krizo identitete so torej rešili brez prisotnosti razvoja. Ta identitetni status je v današnjem času najbolj razširjen in tudi najhitreje končan. Mladostniki s privzeto identiteto so najboljše organizirani, usmerjeni k ciljem, prijazni, prilagodljivi, obrnjeni k tradiciji – sprejemajo družbene norme in pravila, zmeraj ravnaajo v skladu z zakonom in se z nobenim ravnanjem ne upirajo. So najboljši predstavniki tradicionalnega življenjskega poteka in prehoda iz mladosti v odraslost.

Mladostniki, za katere je značilna *identitena difuzija*, predstavljajo četrti in hkrati zadnji identitetni status po Marcii (Marcia v Ule in Kuhar 2003, 31). Značilnost tega statusa je, da je vse nedovršeno, nedokončano. Razlikujemo med dvema vrstama predstavnikov tega statusa; prvi so socialno izolirani, apatični, drugi pa aktivni, zelo površni in navidezno socialno uspešni. Prvi se močno zapirajo vase, so desocializirani in se izogibajo socialnim stikom in globjim odnosom, drugi pa so pravo nasprotje – nenehno iščejo socialne stike, vendar imajo nizko stresno toleranco in ne prenesejo pritiskov. Imajo nizko samospoštovanje, probleme pri vključevanju v družino in pri družinskih odnosih; so pravi poraženci sodobnih individualizacijskih procesov – le-ta je za njih prej breme kot možnost izbire, saj čutijo močno obremenjenost s tveganji sodobne družbe.

V drugi polovici dvajsetega stoletja, ko je Marcia objavil prve raziskave mladostnikov, je bilo ugotovljeno, da je bil moratorijski status tisti, ki ga je doživljalo najmanj oseb, in predvsem je pripadal moški populaciji. Za moške mladostnike sta bila najbolj značilna moratorijski status in status razvite identitete, medtem ko naj bi dekletom v večini pripadala statusa privzete in razvite identiete. Kasneje se je to spremenilo in razlike med spoloma so se postopoma zabrisale. Temu pa je botrovala predvsem višja izobraženost žensk in s tem tudi družinska in zaposlitvena neodvisnost mladih žensk – tako je moratorij postal bolj socialno sprejemljiv tudi za dekleta.

3.1.2 Oblikovanje mladostniške identitete in posameznikove zgodbe v postmoderni družbi

V začetku dvajsetega stoletja, v dobi klasične moderne, je oblikovanje posameznikove identitete sovpadalo z jasno oblikovanimi življenjskimi prehodi, ki so si sledili po ustaljenih pravilih in standardih, obvezujočih za vso generacijo. Zgodnje otroštvo, prehod v šolanje, mladostništvo z zaključkom šolanja, zaposlitev, ustvarjanje družine, upokožitev in starost. Generacije so sledile generacijam, ustaljeni in določeni prehodi so omogočali načrtovanje prihodnosti in oblikovanje posameznikove življenjske poti (de Vroom 2001).

V zadnjih nekaj desetletjih pa je prišlo do ključnih sprememb prav v pojmovanju in sledenju življenjskih prehodov in potekov. Zaradi družbenih sprememb, kot so povečanje izobrazbenih možnosti in razširjanje izbir na trgu dela, dostopnost socialnih in kulturnih kapitalov, razvoj tehnologije in komunikacije, povečanje mobilnosti prebivalstva, sprememba partnerskih in družinskih odnosov, sprememba v pojmovanju in enakosti spolnih vlog, dvom in odklanjanje tradicionalnih življenjskih usmeritev ... se je razvil nov pojem, ki posameznike vodi k bolj samostojnemu načinu življenja, to je *individualizacija* (de Vroom 2001).

Individualizacija, ki je močno spremenila potek življenjskih prehodov (kar sem podrobneje opisala v prejšnjem poglavju), je pomembno vplivala tudi na oblikovanje posameznikove osebnosti oziroma identitete. Predvsem v obdobju adolescence. Adolescenti svojo identiteto oblikujejo glede na postavljene družbene ideale. Idealno v obdobju adolescence je biti priljubljen, uspešen v šoli, sprejet v družbi, lep, vitek, atraktiven, ... in seveda je potrebno vse te ideale doseči. Tako adolescenti načrtujejo bližnjo prihodnost in oblikujejo svojo identiteto – postavijo si svoje ideale in jih poskušajo doseči (Starells 2002).

Bauman (2002, 40) piše: »V svetu posameznikov so le drugi posamezniki, pri katerih lahko črpaš zglede, kako ravnati v svojem lastnem življenjskem podjetju, pri čemer si polno odgovoren, ker si investiral svoje zaupanje prav v ta primer, ne pa v kakšnega drugega.«

Ustvarjanje sodobne mladostniške identitete tako poleg izobraževanja in priprave za vstop na trg dela vključuje tudi določeno stopnjo avtonomije in odgovornosti mladih za ustvarjanje svojstvenega načina življenja ter vključitve v mladinsko kulturo, s katerimi razvijajo in razglashajo samostojnost, samozavest in socialne kompetence. Mnogi sociologi, psihologi in znanstveniki menijo, da so te sposobnosti nujno potrebne za fleksibilnost, mobilnost in sposobnost prilagajanja na ekonomske, tehnološke in družbene spremembe. Kljub temu, da sodobne življenjske biografije narekujejo mladim podvrženost podaljšanemu izobraževanju in posledično kasnejšemu vstopu na trg dela, kar ima posledice tudi v podaljšani ekonomski odvisnosti, je za mlade danes po drugi strani značilna visoka in še rastoča raven družbeno-kulturne neodvisnosti. (Gaiser in Müller 1989, Marbach in Tölke 1996 v Biggart in drugi 2002, 13–16).

Adolescenca je, po raziskavah razvoja identite, obdobje zavzemanja določenega odnosa do samega sebe. »Stališča o tem, kam se umeščamo v razponu od otroštva do odraslosti, kateri so nujni pogoji za doseganje odraslosti ter koliko časa bi želeli biti mladi, sodijo med konstitutivne elemente identitete mladega človeka in so torej podlaga za njegovo poznejšo biografsko pot« (Ule 2008, 75).

3.2 Odlašanje vstopa v odraslost

Še pred nekaj desetletji so življenjski poteki sledili ustaljenim vzorcem, ki so bili jasno določeni in so posameznika vodili po življenjski poti. V zadnjem času pa so spremembe, ki jih je prinesla modernizacija, povzročile, da so se ti vzorci začeli zabrisovati. Spremembe v družbi, specifične zahteve na trgu dela, podaljševanje izobraževanja, ... so vplivale na odnos do mladostništva, tudi na odnos mladih do zahtev in pričakovanj družbe, predvsem pa na spremembe življenjskih potekov, najbolj na prehod iz mladostništva v odraslost (Ule 2000).

V postmoderni sta najpomembnejša vzroka za spreminjanje otroštva in mladosti podaljševanje šolanja, ki sega veliko dlje kot samo v obdobje mladosti, ter dostopnost izobraževanja vsem socialnim slojem in posploševanje izobraževanja, hkrati pa vedno večja individualizacija izobraževalnih poti, ki od posameznikov zahteva

profesionalizacijo in konstanten nadzor (Walther 2006). Že v zgodnjem otroštvu se z vplivom potrošniške kulture in množičnih medijev začenja profesionalizacija posameznika, ki se ne zaključi ob koncu adolescence, ko bi mladi naj suvereno vstopili v obdobje odraslosti, temveč se podaljšuje in razteguje vse življenje. »Otroštvo ni več obdobje, razbremenjeno odgovornosti, ampak je ravno nasprotno. Lahko bi rekli, da morajo ljudje zelo zgodaj začeti pisati svojo biografijo« (Košak 2015).

Vstop v odraslost, redne zaposlitve, vzpostavitev partnerskega odnosa, ustvarjanje družine, ... vse to se pomika v poznejša leta, so pokazale novejšje raziskave. Kot protislovje temu pa se nekatere dejavnosti, ki so primarne v odraslosti, kot so vključevanje v trg dobrin, komunikacij in potrošnje, samostojno oblikovanje življenjskih stilov, družbena asimilacija, selijo v zgodnejša leta (Ule in Kuhar 2003).

S tem, ko se časovno podaljšuje šolanje in dviguje pomembnost izobraževanja, pa se po drugi strani podaljšuje tudi odvisnost mladih od staršev oziroma skrbnikov, ki se je zadnjih nekaj desetletjih v vsej Evropi opazno zvišala, in tudi za Slovenijo velja, da je, kot kažejo raziskave, ta proces močno izrazit (Ule in Kuhar 2003). V sodobnih družbah, med katere prištevamo tudi Slovenijo, se od mladih pričakuje zgodnje mentalno in tudi vedenjsko prilagoditev, hkrati pa so pogoji za to čisto kontradiktorni – podaljševanje šolanja in odvisnosti mladih sta v popolnem nasprotju s pričakovanji po zgodnjem sprejemanju odločitev in seveda tudi odgovornosti zanje (Ule 2008). Hkrati je v vsakdanjiku močno prisoten tudi vpliv množičnih medijev in informacijskih tehnologij, ki mlade vključujejo v globalnost in jih ozaveščajo o drugih kulturah in načinih življenja – kar jih, po eni strani, osvobaja tradicionalnih nacionalnih ujetosti, po drugi strani pa jim povzroča tudi stiske, saj jim predstavlja nove (nedosegljive) cilje, za katerimi stremijo in jih poskušajo doseči (de Vroom 2001).

Spremembe na trgu dela, ki so ogoržale vključenost mladih v aktivno zaposlitev, so politiko prisilile v podaljševanje izobraževanja, da bi s tem olajšale prehode mladih v zaposlitev. Vendar se je zaradi podaljševanja izobraževanja in drugačnih zahtev na trgu dela, postopoma začela izgubljati segmentacija na mlade in stare, kar pomeni, da se primarne značilnosti mladosti postopoma razširjajo na vsa življenjska obdobja. Vse več mladih se aktivno vključuje na trg dela, vse več starejših se vrača v izobraževalne

ustanove. V družbi je prisotna potreba po stalnem izobraževanju, posamezniki so pod pritiski negotovosti zaposlitve, ne samo mladi, ampak tudi starejši.

Zaposlitve so vedno bolj specifične, kar zahteva od mladih, da se nenehno izobražujejo, osvajajo nova specifična in strokovna znanja – ni več dovolj, da ima človek samo delovne navade in zaključeno določeno stopnjo izobrazbe (Arnett 1997).

Seveda vse te spremembe vodijo tudi v konstantno redefiniranje lastne identitete – nenehno spreminjanje trendov tako na trgu dela kot v potrošništvu sili posameznike, da svoje identitete prilagajajo zmeraj znova, da bi se uspešno asimilirali.

3.2.1 Mladi za zmeraj?

Današnji trend kaže, kot ugotavljajo raziskovalci, da je veliko več mladih, ki ne bodo nikoli v popolnosti odrasli, vsaj ne po konvencionalnih standardih, ampak bodo vse življenje ostali v »polodraslem obdobju« (Ule 2008) – bodisi po ekonomskem statusu, bodisi v nejasni partnerski zvezi ali oskrbi v izvorni družini. Vse več je tudi takšnih, ki so na enih področjih izjemno uspešni, imajo na primer visoko izobrazbo in dobro zaposlitev ter so ekonomsko neodvisni, so pa po drugi strani nezmožni ustvariti zdrav partnerski odnos ter družino. Manj je tistih, ki se odločijo ustvariti družino, brez da bi bili ekonomsko preskrbljeni, pa tudi takšni so potem do neke mere odvisni od svoje izvirne družine.

Raziskovalci novih trendov so ugotovili, da se je na prehodu iz mladosti v odraslost razvilo novo statusno obdobje, ki ga avtorji poimenujejo različno; nekateri mu pravijo *predodraslost* (Mogelonsky v Ule 2008), večina avtorjev pa to obdobje poimenuje kar *obdobje mladih odraslih* (Ule 2008). V to statusno skupino spadajo tisti, ki po tradicionalnih merilih (starost, izobrazba) ne sodijo več med mlade, po drugi strani pa kljub doseženim omenjenim merilom še niso dosegli socialnega statusa v tradicionalnem pomenu besede – niso torej ekonomsko neodvisni, nimajo redne zaposlitve, lastne družine, ali pa še živijo v izvornih družinah (Arnett 1997).

Pomemben pogoj za prehod v odraslost in vzpostavitev samostojnosti je vsekakor ekonomska neodvisnost, ki je dandanes odvisna od mnogih faktorjev. In ko je

posameznik ekonomsko neodvisen, lahko začne razmišljati o uresničevanju in vzpostavljanju ostalih smernic, ki vodijo k odraslosti.

Oinonen (2003) razlaga, da mladi odrasli dandanes vse bolj živijo v razširjeni sedanjosti, kjer je poudarek na trenutnih prednostnih nalogah in je prihodnost izredno težko načrtovati. Življenje je pogosto povezano z individualizmom in njegovimi slabostmi: egocentričnostjo in samoslužnostnim odnosom. Vendar pa pri individualizaciji in vzpostavljanju družinskega življenja na gre le za individualne svobodne izbire, temveč je vse večja tudi potreba po novih življenjskih strategijah (Beck v Oinonen 2003, 129). Po Giddensu (v Oinonen 2003, 129) smo obsojeni na režiranje, postavljanje, igranje in ustvarjanje lastne biografije v skladu z veljavnimi pogoji v družbi, kot so izobraževalni sistem, trg dela, stanovanjske politike in socialne države. Zato mladi odrasli ne živijo v razširjeni sedanjosti po lastni izbiri, ampak je v danih pogojih to bolj stvar nujnosti.

»Mladi se danes srečujejo z mnogimi, tudi izključujočimi se zahtevami. Gojili naj bi, recimo, družinske vrednote, se poročali in imeli otroke, po drugi strani pa naj bi dobro delovali v neoliberalnem tržnem sistemu, kjer prejemajo nizko plačo, če sploh, za veliko zahtevnega dela« (Merljak 2015).

V nadaljevanju svoje diplomske naloge se bom osredotočila predvsem na ključne razloga za podaljševanje vstopa v starševstvo, ki se seveda v veliki meri navezujejo na predhodno opredeljene in predstavljene spremembe življenjskih prehodov v sodobni družbi.

4 STARŠEVSTVO DANES

Do sedaj je bilo opravljenih že kar nekaj raziskav in študij, ki zajemajo področje sprememb življenjskih prehodov nasploh in prehoda iz mladosti v odraslost ter zmeraj kasnejšega odločanja za starševstvo (kar sem podrobneje opisala v prejšnjih poglavjih diplomskega dela). Raziskovanje predvsem teh prehodov je v zadnjih letih zelo aktualno, saj prihaja do zabrisovanja mej med mladostjo in odraslostjo, med pripravo na »aktivno življenje« in med »aktivnim življenjem samim« (Ule in Kuhar 2003). Razlogov za to je več, eni izmed poglobitnejših pa so podaljševanje šolanja in višja izobraženost, povečano vlaganje v razvoj osebne kariere, razširjanje pomembnosti »postmaterialističnih« vrednot (samouresničevanje, razvijanje osebnih nagnjen, svoboda izbire, ...), vse večji poudarek na kakovosti življenja, lastni udobnosti, prostem času in zabavi, fleksibilnost trga dela, nezaposlenost mladih itd. (Beck in Beck-Gernsheim 2006).

Zaradi vsega zgoraj naštetega se mladi vedno kasneje odločajo tudi za osnovanje svoje lastne družine in odlašajo odločitev za starševstvo, ki je tudi vedno bolj individualno in specifično načrtovano. Temu rečemo liberalizacija vsakdanjega življenja, kar pomeni, da moški in ženske še nikoli niso bili tako svobodni pri odločitvi, s kom, kdaj in kako si zasnovati družino (Zaviršek 2014).

V tem poglavju bom pozornost namenila dejavnikom, ki vplivajo na odločitev za starševstvo (ali proti njemu) danes, ter spremembam v družinskih razmerjih, želji po otrocih in strategiji načrtovanja družine in starševstva danes.

4.1 Dejavniki odločitve za starševstvo in proti njemu

Dandanes odločitvi za starševstvo botrujejo tako objektivni kot subjektivni pogoji, katerim mladi sledijo in jih skušajo izpolniti.

Ule in Kuhar (2003) navajata naslednje objektivne pogoje, ki bi naj bili hipotetično izpolnjeni pred odločitvijo za starševstvo, so:

- zadovoljivo zdravje in plodnost,
- končano izobraževanje,
- zadovoljiva zaposlitev,

- zagotovljena socialna varnost in
- zadovoljitev stanovanjskih potreb.

Ob objektivnih pogojih pa je seveda potrebno upoštevati tudi subjektivne, ki so:

- zrelost,
- kakovost osebnega življenja,
- trden, varen in ljubeč partnerski odnos in
- odločitev o prevzemu odgovornosti za družino in otroke (Ule in Kuhar 2003).

Te subjektivne in objektivne pogoje, ki naj bi bili (pogojno) izpolnjeni, da se par odloči za starševstvo, bi lahko razvrstili v posamezne skupine dejavnikov, ki so poglavitni za odločitev za starševstvo (glede na vidike, ki jih predstavljajo). Sledeča delitev dejavnikov (Iglič 2006) nam pomaga predvsem pri kasnejši analizi zgoraj omenjenih konceptov in hkrati omogoča globlji vpogled v dileme sodobnega časa pri odločanju za starševstvo.

Kot prvega bi izpostavila *biološki oziroma zdravstveni vidik*. Ta vidik predstavlja pogoje zadovoljivega zdravja in plodnosti. Končano izobraževanje spada v *izobrazbeni vidik*, zadovoljiva zaposlitev pod *zaposlitveni vidik*, *vidik socialne varnosti* pa predstavlja zadovoljivo rešena stanovanjska problematika, varstvo otrok in ugodna socialna politika države. To so objektivni pogoji. Vidike, ki klasificirajo subjektivne pogoje, pa lahko razdelimo na *psihološki oz. vrednotni vidik* (psihološka zrelost posameznika, kakovost osebnega življenja, prosti čas), na *vidik kvalitetnega partnerskega odnosa* (ljubeč, varen in trden odnos med partnerjema) ter na *vidik odgovornega starševstva* (odločitev o prevzemu odgovornosti za družino in otroke) (Iglič 2006).

Čeprav takšna razvrstitev navedene dejavnike klasičira in ločuje, so po drugi strani ti dejavniki med seboj prepleteni in povezani. Stopnja izobrazbe (najpogostejše) posledično vpliva na vrsto zaposlitve, socialna varnost pa je tesno povezana prav z ustrežno zaposlitvijo. Psihološka zrelost in ljubeč ter trden partnerski odnos pa močno vplivata na voljo in odločitev do prevzemanja odgovornosti za starševstvo.

Analiziranje dejavnikov za in proti starševstvu nam daje pomemben vpogled v želje, težave, predstave in načrte za prihodnost mladih, hkrati pa je pomembno tudi za razumevanje vsesplošnega upadanja rodnosti v razvitih državah na Zahodu. In ker

upada rodnosti ni moč pojasniti z univerzalno teorijo, je tako zelo pomembno raziskovanje mnogih dejavnikov, ki pa se ne razlikujejo med posameznimi državami, temveč celo od generacije do generacije, ter med različnimi sloji družbe (Ule in Kuhar 2003).

Dejavnike upadanja in prelaganja rodnosti je še bolj natančno izpostavil Lesthaeghe (v Ule in Kuhar 2003, 108–109), razvrščene glede na vidike, ki jih predstavljajo (v Iglič 2006):

- *biološki oziroma zdravstveni vidik*: dostopnost in učinkovitost kontracepcije, občutek počasnejšega tiktakanja biološke ure, napredek in zagotovila medicine, da se zanositev in donositev otroka lahko pomakne na kasnejša leta, možnost predčasne prekinitve nosečnosti v primeru dokazanih genetskih okvar ali neželjene nosečnosti;
- *izobrazbeni vidik*: višja izobraženost in ekonomska avtonomija žensk, geografska mobilnost mladih odraslih v terciarnem izobraževanju;
- *zaposlitveni vidik*: povečana fleksibilnost trga dela, višja nezaposljivost mladih, povečano vlaganje v razvoj kariere pri obeh spolih, skupaj z naraščajočo konkurenčnostjo na delovnem mestu, objektivne težave pri usklajevanju poklicnega/kariernega in družinskega življenja;
- *vidik socialne varnosti*: slabe možnosti reševanja stanovanjskega vprašanja (visoki stroški, nedostopnost – tako za mlade odrasle v začetnih fazah oblikovanja družine kot za gospodinjstva v nadaljnjih družinskih fazah);
- *psihološki oz. vrednotni vidik*: naraščujoče in visoke potrošne aspiracije (ki ustvarjajo potrebo po dveh dohodkih v gospodinjstvu), visok standard udobja, strah pred prihodnostjo, otrokom sovražne družbene in tudi naravne razmere, težnja po svobodi, neodvisnosti in avtonomiji, slabi zgledi iz starševskih družin, osvobojenost od vpliva tradicionalnih avtoritet (npr. religije), večji poudarek na kakovosti življenja, prostem času, zabavi, razširjanje »postmaterialističnih« vrednot, kot so samouresničevanje,

razvijanje osebnih nagnjenj, etična avtonomija, svoboda izbire, strpnost do nekonvencionalnosti;

- *vidik kvalitetnega partnerskega odnosa*: izogibanje nepreklicnim obveznostim in želja po ohranjanju »odprte prihodnosti«, naraščajoča verjetnost ločitve in zato bolj previdno investiranje v lastno osebnost;
- *vidik odgovornega starševstva*: zaznana velika odgovornost in velika zahtevnost, ki ju prinaša starševstvo, dvom o lastnih starševskih sposobnostih.

Študija *Mladi, družina, starševstvo* (Ule in Kuhar 2003), ki je bila izvedena med študenti Univerze v Ljubljani, je ugotovila, da med najpomembnejše dejavnike odločitve za starševstvo sodijo: *želja po otroku, psihična pripravljenost na odgovorno starševstvo in stabilno razmerje med partnerjem oz. partnerko* (Ule in Kuhar 2003, 109). Objektivni dejavniki, kot so recimo primerna in zagotovljena zaposlitev, ustrezni bivanjski pogoji ter fleksibilnost delovnega časa, sledijo subjektivnim dejavnikom. V drugem, empiričnem delu svoje diplomske naloge, bom predstavila analizo rezultatov empirične raziskave dejavnikov za odločitev starševstva.

4.2. Spremenjena družinska razmerja in deinstitutionalizacija družine

Smisel in namen družine se je v zadnjih sto letih bistveno spremenil. Ob koncu devetnajstega stoletja je bila družina bistveni del gospodarske proizvodnje in mehanizem za preživetje, s temeljno funkcijo reprodukcije življenja. Družinska enota je bila podrejena preživetju socialne skupine in posledično so bili posamezniki podrejeni pravilom družinskega sistema. Družinski člani so morali sprejeti vloge in naloge, ki so jim bile dodeljene; ni bilo veliko prostora za izražanje lastne individualnosti ali čustev (Biggart in drugi 2002).

Z uvedbo plačanega dela zunaj družinske enote in izboljšanja gospodarskih in materialnih pogojev, je družina izgubila svoj pomen kot primarna enota za preživetje svojih članov in družbene skupine, z izgubo svoje vloge kot enote za gospodarsko

produkcijo. Družina se je umaknila v zasebno sfero življenja, začela je delovati v nasprotju z javno sfero dela in družbenega življenja. Dandanes je ideja o družini kot intimnem prostoru, kjer najdemo počitek in mir po napornem delovnem dnevu. Zaradi tega se je pomen družine za njene člane zelo spremenil.

Vloga družine se je spreminjala skupaj s časom, tehnološkim razvojem, s spremembami življenjskih, političnih in gospodarskih razmer. Že od nekdaj je bilo družinsko življenje dinamično ter podvrženo spremembam (Švab 2001). Tako kot se je skozi zgodovino spreminjala funkcija družine, so se prav tako preoblikovali odnosi med družinskimi člani in sama sestava družine.

Novejše sociološke študije kot opredelitev družine favorizirajo subjektivni pomen intimnega razmerja v družini nasprotno od formalnih (zakonskih) oz. krvnih vezi. Featherstone to subjektivnost pojasnjuje kot: »To, kaj je družina, je bistveno odvisno od tega, kar počenja« (Rener 2006, 22).

Vprašanje torej ni več, kako preživeti skupaj, ampak, kakšne vsebine so dane času, ki ga preživimo skupaj. Družina je postala prostor, kjer lahko posameznik izrazi svoje občutke in uveljavlja svojo individualnost (Ule 2004). Temelj družine je postala solidarnost, ki temelji na medsebojnem spoštovanju in ljubezni do njenih članov; če tega v družini ni, lahko družina hitro razpade, saj je ne veže več ekonomska odvisnost (Biggart in drugi 2002). V slovenskem zakoniku resolucija oblikovanja družinske politike v Sloveniji (Ur. l. RS, 40/1993) definira družino kot »primarni socialni prostor, ki daje optimalne možnosti za emocionalni in socialni razvoj otrok in je odgovorna za njihovo blaginjo. To pomeni, da je primarna funkcija družine skrb za otroke, ki je v družinski politiki pravzaprav edina politično priznana vrsta skrbi znotraj družine« (v Žakelj in Švab 2009, 216).

Od vseh družbenih, ekonomskih in socialnih sprememb, ki pretresajo življenje danes, so za ljudi najpomembnejše spremembe, ki vplivajo na življenjski vsakdanjik: to so seksualnost, ljubezen, partnerstvo, odnosi in starševstvo. Obenem se te velike družbene spremembe vedno odslikavajo tudi v spremembi intimnega in družinskega sveta (Beck-Gernsheim v Ule in Kuhar 2003, 49). Do temeljnih sprememb v družini in družinskem življenju je prišlo v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, te naj bi nastale kot posledica vse večjega vključevanja žensk na trg delovne sile, upadanja števila

rojstev, naraščanja števila razvez ter povečanja števila drugačnih družinskih formacij (enostarševskih, reorganiziranih, razširjenih, istospolnih) – prišlo je do pluralizacije družin. »Pluralizacija družinskih oblik pomeni soobstoj različnih oblik in načinov življenja glede na odločitev posameznikov. Pri tem ni pomembno, ali je način družinskega življenja produkt lastnih preferenc ali pa vsiljen z določenimi dogodki ali razmerami« (Švab 2001, 80).

Proces deinstitutionalizacije družin v sodobnih družbah ne pomeni izginjanja družin, pomeni zmanjševanje pomembnosti zakona in družine kot institucije. To nikakor ni nekaj negativnega. Pojavile so se potrebe po individualizaciji življenjskih potekov in postopoma je tudi družina, kot vse ostale socialne institucije, začela izgubljati svoj prvotni pomen pri oblikovanju identitete.

Deinstitutionaliziranje družine je le del procesa deinstitutionaliziranja moderne družbe. »Za institucionaliziranje družine v moderni je bistveno, da je bila družina bioloških staršev in otrok razglašena za tako rekoč edino odrešujočo in veljavno institucijo zasebnosti, vsakdanjega življenja in reprodukcije« (Tyrell v Ule in Kuhar 2003, 55). Zgolj jedrna družina je bila tista, ki je veljala za »popolno družino« – kakršnokoli odstopanje od tega je družino klasificiralo kot »nepopolno družino«.

Danes pa vedno manjši del populacije živi v jedrnih, tako imenovanih popolnih družinah, jedrna družina tako izgublja svoj pomen. Vse manj je stigmatizacij izvenzakonskih skupnosti oziroma vseh drugih oblik družin, ki nastajajo (Rener in druge, 2006).

»Družina ni izolirano okolje, ampak je nasprotno zelo dovzetna za spremembe, ki se dogajajo v družbenem okolju« (Tomori 1994, 14).

Družine postajajo vse bolj raznolike in to ni mišljeno samo po obliki družine, temveč tudi po načinu življenja družinskih članov. Zato je družino kot socialno enoto vse težje opredeliti in s tem sovпада tudi nastanek raznovrstnih tipov družin in tudi različnih definicij pomena družine. Rener navaja, da je definicija družine pomembna zato, »ker deluje preskriptivno, ker predstavlja neke vrste »družbeni napotek in diagnozo«, ki vpliva na (in je hkrati) odraz moralno ideoloških predstav in socialno političnega delovanja. Kar je v določeni družbi večinsko sprejeto kot moralno in torej

normativno, je običajno nagrajeno tudi s socialno političnimi ukrepi in narobe« (Rener 2006, 14).

V zadnjih desetletjih se je razvilo več različnih oblik družine oziroma različnih oblik skupnega življenja, hkrati pa se vzpostavljajo nove organizacije skupnih gospodinjstev. Tako kot individualizacija postavlja pod vprašaj večjo izbirnost življenjskih oblik, tako tudi starševstvo, družina in otroci niso več nekaj samoumevnega, ampak se posameznik lahko za njih odloči, ali pa tudi ne (Ule in Kuhar 2003).

4.2.1 Pomembnost vloge žensk pri spremenjenih družinskih razmerjih

Širjenju individualnih življenjskih okolij in procesov individualizacije je, sicer z nekaj desetletno zamudo, sledila tudi ženska populacija. In z večjimi možnostmi delovanja na trgu delovne sile, z višjo izobrazbenostjo in večjo vključenostjo žensk v socialno življenje, se je premaknila tudi moč med spoloma, v prid žensk, seveda. Tudi ženske so začele slediti individualizaciji pri oblikovanju življenjske identitete. Začele so zadovoljevati tako subjektivne (lastna sreča, nadzorovanje rojstev, kar jim je dajalo kontrolo nad razpolaganjem s svojim lastnim telesom) in družbene zahteve (vse večja izobrazbenost ženk, vključenost na trg delovne sile, politična angažiranost, ...).

To je imelo trajne posledice v pojmovanju partnerstva in družine. Patriarhalnost, tako značilna in mo(go)čna, se je začela rušiti. Ženske zmeraj bolj postajajo enakovredne moškim. Z višjo stopnjo izobrazbe in dobro zaposlitvijo so začele služiti denar in se postopoma osamosvajati. Niso več toliko odvisne od partnerja in to jim daje svobodo in pravico odločanja, odločanja o svojem življenju, oblikovanju prehodov, o svojem telesu, in nenazadnje tudi pravico odločanja o ustvarjanju družine. Postale so enake in enakopravne, v ekonomskem in socialnem smislu.

Ženske so bile, še pred nekaj desetletji, zapostavljene (predvsem s strani moških) zaradi pomanjkljive izobrazbe (Beck 2001). Danes tak argument ni več na mestu, saj je izobrazbena raven žensk (če vzamemo v obzir razvite družbe, kjer so ženske politično in družbeno enakovredne moškim) na nivoju moške izobrazbenosti. Dandanes so ženske zapostavljene zaradi svoje materinske vloge in družinskih

obveznosti (Beck 2001, 147–162), kar pomeni, da so izključene iz nekaterih aspektov družbe, zdaj pa zato, ker se od njih še zmeraj pričakuje, da bodo prevzele poglavitno vlogo pri usklajevanju in vzdrževanju družinskih obveznosti in materinstva.

Hkrati pa je, kontradiktorno, v razvitih družbah v postmodernizmu prišlo tudi do sprememb na področju očetovstva in odnosa moških do vloge ter delitve dela v družini. To se kaže s pojavom t. i. *Fenomena novega očetovstva*. »Pod novim očetovstvom razumemo celoto tistih vlog (in delovanj), s katerimi se moški kot oče neposredno vključuje v vsa dela (od gospodinjskega, negovalnega, vzgojnega in emocionalnega), ki so nujna sestavina družinskega življenja, brez katerih preprosto ne bi bilo mogoče »delanje ljudi« – ohranjanje človeške vrste« (Jogan 2001, 184; Renner in druge, 2008).

Četudi se očetje sicer vedno več vključujejo v družinske obveznosti, pomagajo partnerkam, ki so z vsemi obveznostmi preobremenjene, pa vseeno vseh obveznosti do družinskega dela in skrbi za otroke ne vzamejo kot svojo domeno. Večkrat moški prevzamejo prijetnejša opravila (igra, vožnje na dejavnosti, pogovori, ...), ženske pa so primorane prevzeti vse neposredne skrbi, kot so negovanje in hranjenje, umivanje, oblačenje, ... Ženske tako prevzemajo tiste vloge, ki so bolj vezane na določen čas in obdobje, in si, nasprotno od moških, ne morejo prilagajati teh obveznosti svojemu urniku. Ob vsem tem pa prevzemajo še opravljanje drugih gospodinjskih opravil. Zato jim večkrat pripadajo prijetnejša in rutinska opravila, kot so pogovori, branje, poslušanje in igra. Medtem ko ženske prevzamejo neposredne skrbi, kot so negovanje, hranjenje, umivanje in oblačenje. Moški tako prevzamejo opravila, ki so manj vezana na čas, da si lahko prilagodijo svoj vsakodnevni urnik in vlogo očeta. Ženske na drugi strani poleg časovno bolj omejenih opravil opravljajo še gospodinjska opravila (Renner in druge 2008). In tudi navkljub dejstvu, da želijo nekateri očetje imeti v družini več kot le podporno vlogo, jim največkrat tudi zunanji družbeni dejavniki tega ne dopuščajo (Švab v Renner in druge 2008, 52).

Vse zgoraj omenjene spremembe, razlogi in posledice le-teh pa seveda ne pomenijo, da žensk ne zanimata materinstvo in družinsko življenje oz., da so otroci ženskam danes manj pomembni. Večina žensk si še zmeraj želi ustvariti družino, vendar jih vedno več v ospredje postavlja izobraževanje, kariero in ekonomsko neodvisnost. To jim prinaša sigurnost v življenju.

Seveda pa pri vseh družbenih, političnih in ekonomskih razlogih in spremembah ne smemo spregledati še enega, izredno pomembnega vidika pri načrtovanju življenjske biografije mlade ženske danes, napredka medicine. Razvoj medicine je ženskam omogočil, da lahko varno odložijo oziroma prestavijo materinstvo na kasnejši čas, na čas tudi po tridesetih, kar je prej veljalo za pozno oziroma tvegano. Ker biološka ura »ne tiktaka« več tako hitro, se vedno več žensk prioriteto aktivno ukvarja z uresničevanjem kariernih želja in vzpostavljanjem uspešne življenjske biografije. Z natrpanim urnikom, službenimi obveznostmi, ekonomsko negotovostjo in strahom pred tem, da bi bile izrinjene iz trenutnega (službenega in družbenega) položaja, pa veliko žensk vse bolj prestavlja odločitev za otroka. To, kar je bilo pred nekaj leti samo po sebi umevno (kombinacija materinstva z delom), je sedaj vprašljivo in odprto za dvome (Ule in Kuhar 2003, 61). Vse več žensk tako odlaša s prvim rojstvom in vse več jih tudi selekcioniira odločitve za število otrok. Četudi so si najprej želele dva ali tri, na koncu zaradi zapoznele biološke ure ostanejo samo pri enem. Veliko in vedno več pa je tudi žensk, ki gredo skozi življenje brez otrok, zavestno in načrtno.

Ženske, ki se odločijo za materinstvo, pa čutijo velik pritisk pri usklajevanju javnega in zasebnega življenja, in manjše število otrok sploh ni edini negativni element tega. Potrebno je usklejvati družino in poklic in velikokrat se materje soočajo z dilemo, kaj od tega postaviti na prvo mesto. Hkrati ob tej dvojni obremenjenosti velikokrat zmanjka časa, da bi poskrbele za zadovoljevanje ostalih želja in potreb, kot so zabava, rekreacija, počitek, ...

Raziskava *Eurostat 2007* (v Kuhar 2007) je pokazala, da Slovenke (in Litvanke) največ ur dnevno delajo in imajo najmanj prostega časa. V 75–80 odstotkih ženske same opravijo večino gospodinjskega dela in skrbijo za otroke. Vsa opravila, ki so tradicionalno povezana z žensko vlogo, ostajajo izključno ženska domena (kot so pranje perila, čiščenje stanovanja, priprava hrane, v večini skrb za bolne in onemogle ter starejše družinske člane). Tudi nakupovanje živil je pretežno žensko področje. Moški so odgovorni za manjša stanovanjska popravila (Kuhar 2007).

Tudi delodajalci so dandanes vse zahtevnejši in kljub temu da so si ženske skozi zgodovino močno prizadevale za enakopravnost, ki jo imajo danes, je ob vse zahtevnejših pogojih za zaposlitev, ob raztegovanju delovnih urnikov čez cel delovnik in tudi konec tedna, veliko dela potrebno opraviti še doma, če seveda želijo biti

kompetente na delovnem mestu. Ženske so tako močno podvržene razdvojenosti med ustvarjanjem kariere in materinstvom oziroma ustvarjanjem srečne družine.

»Zaradi tega so mnoge ženske nesrečne in nezadovoljne, saj imajo občutek, da so v zasebnem življenju odpovedale« (Mulej 1992, 80).

Novack in Novack (v Kerpelman in Schvaneveldt 1998, 190) sta ugotovila, da veliko mladih žensk podobno aktivno planira svojo izobrazbo in zaposlitev kot mladi moški, in da jih velika večina vseeno pričakuje, da se bodo nekoč poročile in postale matere. V njeni raziskavi dve tretjini mladih žensk in več kot štiri petine mladih moških meni, da so ženske tiste, ki bi morale po rojstvu otroka ostati doma in skrbeti za novorojenčka. Močna ženska tendenca k uspešni karieri, povezani z materinstvom, in na drugi strani pričakovanja tako moških kot žensk, da je mati tista, ki mora prevzeti vlogo skrbnika dojenčka, namiguje na to, da se bo tudi v prihodnosti mnogo mladih žensk, podobno kot njihove predhodnice, srečevalo s težavami in stresom ob usklajevanju kariere in družinskih obveznosti (Kerpelman in Schvaneveldt 1998, 190–191).

4.3 Nove dimenzije starševstva

Včasih je bilo vse veliko enostavneje – zaljubil si se, se poročil, in kmalu je sledilo starševstvo. Danes je vse drugače. Ne samo to, da ljubezen med dvema ne vodi več samoumevno v poroko. Tudi želja po otroku med dvema, ki se odločita za skupno življenjsko pot, ni več nekaj, kar bi bilo samoumevno (Beck in Beck-Gernsheim 2003).

Danes je med mladimi v zahodnih državah težnja, da odložijo ali celo odklanjajo nastanek družine, predvsem se »izogibajo« poroki in starševstvu. Finančna neodvisnost in samostojnost sta prevzeli glavno vlogo pokazateljev odraslosti v zakonski zvezi in starševstvu. Vendar pa podaljševanje obdobja izobraževanja in nerednost in negotovost možnosti zaposlitve na današnjem trgu delovne sile takšno obliko samostojnosti pogosto otežuje (Oinonen 2003). Težje, kot posamezniki dosegajo takšno neodvisnost, kasneje se odločajo za nastanek družine in starševstva.

Kako lahko ali težko je dandanes priti do takšne ali drugačne neodvisnosti, ki je potrebna za nastanek družine, in kako pereča je vloga družine kot institucije za doseganje statusa odraslega, je odvisno od različnih družbenih in kulturnih dejavnikov.

V preteklosti sta bila zakon in starševstvo močno povezana in odločitvi za otroke je botrovala tudi ekonomska korist – ko so bili otroci majhni, so pomagali doma, kasneje so šli služiti in prinašali denar v »skupno malho« ali pa so bili vsaj preskrbljeni in siti; starši pa so lahko na otroke računali tudi v starosti, saj so jih, ko sami tega več niso zmogli, tudi preživljali.

Proti koncu dvajsetega stoletja pa sta se ekonomija in starševstvo začela ločevati (Ule in Kuhar 2003). Do tega je prišlo tudi zaradi gospodarskih sprememb. S spreminjanjem ekonomske sfere in družine kot ekonomske enote, je starševstvo stopilo v ozadje, v ospredje pa so stopili stroški, ki jih vzpostavljanje družine in rojstvo otroka prinaša. Ljudje, ki se dandanes odločajo za otroke, se za njih zagotovo ne odločajo zaradi pričakovane materialne koristi. Prevladujejo drugi motivi za starševstvo, kot so predvsem izpolnitev svojih emocionalnih potreb. Občutek odgovornosti, ki jo prinaša rojstvo otroka, pomeni za odraslega, da ga nekdo potrebuje, da se lahko na nekem področju izpopolni in naredi najboljše, kot zmore. Kar pa dandanes sploh ni lahko. Pričakovanja družbe, številni nasveti, potrošništvo, ki je naravnano tako, da vzbuja slabo vest, če otrokom ne omogočimo vsega, kar ponuja. Naloge, zahteve, opozorila, možnosti, razni vzgojni priročniki in priporočene metode nam v en glas zapovedujejo, da moramo »poskrbeti za kar najboljše metode podpore in spodbude vseh sposobnosti svojih otrok« (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 145). Tako je vloga starša postala veliko več kot le ustvariti družino, roditi otroka in poskrbeti, da le-ta odraste. Z vlogo starša se posameznik identificira, jo ponotranji in jo razume kot način življenja, s katerim sledi svojim življenjskim načrtom in življenjskemu smislu (Beck-Gernsheim v Ule in Kuhar 2003, 57).

Prav zaradi vseh pričakovanj in zahtev, ki jih je potrebno izpolniti, da bo naš otrok srečen, zdrav in se razvijal kot je potrebno ter imel vse, kar potrebuje, je starševstvo postala velika obremenitev. In zaradi teh zahtev je povsod po svetu začel naraščati trend odločanja za življenje brez otroka. Takšne odločitve imajo v ozadju seveda različne vzroke – nekateri se za življenje brez otrok odločijo zaradi zapolnitve

življenjske poti z drugimi projekti, kariere, nekateri zaradi negotovega ali nepopolnega partnerstva, spet tretji zaradi strahu, občutka negotovosti, ...

Dejstvo je, da je starševstvo v današnji postmoderni polno dvomov, skrbi, strahu in nemoči, po drugi strani pa starševstvo za posameznika nikoli prej ni bilo tako izpolnjujoče, kot ga lahko dojemamo sedaj.

4.4 Strategija načrtovanja družine

Simbolični pomen otrok in starševstva se je zadnja leta zelo spremenil. Vedno večje število mladih se zavestno odloča, da bo šlo skozi življenje, ne da bi si osnovalo svojo lastno družino, ali pa imajo, vedno bolj pozno, enega oziroma največ dva otroka (Neal in drugi 1989). Odločitve o osnovanju družine v pozni moderni seveda spremlja tehtanje med stroški in vložkom ter koristmi oziroma prednostmi starševstva. Pred odločitvijo je potrebno pretehtati za in proti, prednosti in slabosti; v zavedanju, da starševstvo prinaša oboje; »slabo in dobro« (Neal in drugi 1989).

Zakonska zveza že dolgo ni več osnova za oblikovanje družine – z razvojem postmoderne družbe in individualizacije so primarne, t. i. popolne družine, izgubile svoj status. V ospredje so stopile razne druge oblike partnerskih vez (npr. izven zakonska skupnost, živeti skupaj in hkrati narazen – LAT, istospolna partnerska razmerja, ...), povečuje se tudi število enostarševskih družin (tako z materjo, kot z očetom) in reorganiziranih družin, razvez, povezanih družin, družin, kjer starš in otrok živita s starimi starši, ...

Dejstvo, da se zakonska zveza razvija v institucijo, ki zagotavlja pravice otrok, hkrati pa je temelj partnerstva ljubezen in medsebojno spoštovanje, nam lahko delno pojasni vsesplošno naraščanje sobivanja (izvenzakonske zveze). Za par je sicer dovolj, da se dva ljubita, vendar to dandanes več ni razlog, da se poročita. Odobranje in sprejemanje sobivanja se v evropskih državah povezuje z dvigom izobrazbene ravni, povečanja prihodkov in s tem ekonomske neodvisnosti. Več sobivanja je tudi med pari, ki prihajajo iz urbanega okolja, čeprav se trend seli tudi na ruralna področja (Neal in drugi 1989).

Imeti otroke dandanes ni več tako pomembno, saj otrok ne izkazuje več stabilnosti v partnerstvu. V raziskavah *Eurobarometer 1993 in 1997* (Biggart in drugi 2002) so Evropejci večinoma poudarjali pomen stabilnosti v zvezi in ekonomski položaj pri odločanju za otroke. Drugi pomemben dejavnik je razpoložljivost primernih bivanjskih prostorov. Ženske kot pomemben dejavnik odločitve pogosteje omenjajo stabilnost v zvezi, moški pa dajejo večji poudarek finančnemu stanju. Na evropski ravni v skandinavskih državah bolj pogosto gledajo na stabilnost para kot glavni razlog odločitve za otroke, medtem ko se kontinentalne evropske države osredotočajo na varnost zaposlitve in ugoden ekonomski položaj (*Eurobarometer 1997* v Biggart in drugi 2002). Nasprotno pa stroški izobraževanja, starševskega dopusta, družinski prejemki oziroma državna finančna pomoč, fleksibilnost delovne sile, ... naj ne bi imeli velikega vpliva na odločitev para, da postaneta starša. (*Eurobarometer 1993/97* v Biggart in drugi 2002).

4.4.1 Želja po otroku v današnjem času

Čeprav je bila v prejšnjih stoletjih zakonska zveza močno povezana s starševstvom, to ne pomeni, da so včasih zaradi velike tendence k porokam imeli otroke raje kot jih imajo danes (Beck in Beck-Gernsheim 2006). Ker so bili v predindustrijski družbi otroci za ljudi pomembni predvsem iz ekonomskih razlogov (kot delovna sila, dedovanje, kot zavarovanje za primer starosti), so imeli otroci predvsem za tiste sloje, ki so razpolagali z večjim premoženjem, konkreten pomen. Za tiste revnejše so otroci predstavljali delovno silo in prva dva ali trije so bili izredno zaželeni in ljubljani, vsak nadaljni otrok pa je začel predstavljati breme v družini, saj hrane in denarja ni bilo veliko (Beck in Beck-Gernsheim 2006).

Z industrializacijo in izgubo pomena družine kot gospodarske enote pa so se postopoma začele izgubljati tudi gospodarske prednosti, ki jih je otrok prinašal, in rojstvo otroka se je počasi obrnilo v vse večjo finančno obremenitev. V tej fazi bi lahko te drastične spremembe povzeli z Bolte-jevim rekom »od blagoslova do obremenitve« (v Beck in Beck-Gernsheim 2006, 119). Stroški, povezani z oskrbo in vzgojo otrok so se v zadnjih desetletjih in predvsem letih tako drastično povečali, da ne dohajajo več rasti dohodkov, stopnje inflacije in stroškov preživetja.

Zato se pari dandanes za otroke ne odločajo več na podlagi ekonomske koristi, temveč so v ospredju čustvene potrebe staršev, otroci staršem namesto materialne, prinašajo »psihološko korist« (v Beck in Beck-Gernsheim 2006, 119).

Ljudje dandanes željo po otroku vse bolj povezujejo z željo po osmišljanju življenja, po občutku varnosti, zapolnitvi praznine, samote; z otroci želijo izpopolniti ali rešiti svoj zakon ali zvezo, otrok predstavlja uresničitev lastnih neizživetih ambicij ali ciljev staršev. »/.../ Želja po otroku je egocentrična in povezana s pogoji današnjega časa: starši si želijo, da bi od rojevanja, dojenja in oskrbe otrok tudi sami nekaj imeli /.../ Potreba po samouresnitvi preko lastnih otrok je vse bolj razširjena. Dejstvo je, da večina današnjih staršev starševstva v prvi vrsti ne dojema kot služenja, razdajanja, predaje otroku ali kot družbene obveze. Večina jih starševstvo zavestno razume kot obliko življenja, v kateri zastopajo lastne interese« (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 120).

Odrasli uporabljajo mladostnike in otroke kot »projekcijsko platno svojih neizživetih in utopičnih želja« (Zinnecker v Beck in Beck-Gernsheim 2006, 120). In to ne šele po rojstvu, ampak že v načrtovanju in pričakovanju naraščaja.

V razvitih družbah, kjer je močno prisotna konkurenčnost, pričakovanje po izpolnitvi kariere, izobrazbi, visokem ekonomskem statusu za oba spola, so se ljudje začeli obnašati zelo racionalno in brezčustveno, saj je drugače težko slediti vsem pričakovanjem družbe. In rojstvo otroka v takšni družbi predstavlja nekaj povsem drugačnega – povrnitev primarnih odnosov, topline, čustvene povezave, skrb za nekoga, bližine, ... Zveza z otrokom je nasprotje temu, kar se od nekoga vsak dan zahteva, je protipol neposredne racionalnosti moderne družbe (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 120).

4.4.2 Pretehtana odločitev za starševstvo

»Starševstvo ene zadane bolj kot druge. Nekateri ga jemljejo kot obdobje v življenju in ohranjajo svojo osnovno naravnost. Otroke pač priključijo svojemu načinu

življenja. So pa tudi takšni, ki jih starševstvo tako pretrese in spremeni, da preprosto pozabijo na vse ostalo« (Deu, 2015).

Obstaja torej precej ovir, ki mladim danes zmanjšujejo željo po starševstvu. Zaradi močnega vpliva individualizacije, ki je zavládala družbi z razvojem potrošništva in modernizacije, je tako moške kot ženske zajela želja po »svojem lastnem življenju« (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 120). S tem vse bolj primanjkuje oseb, ki bi prostovoljno in samoumevno prevzemale vse dolžnosti in skrbi, povezane z vzgojo otrok. Včasih je bila to seveda domena žensk. Danes, z vse večjo izbirnostjo, svobodo in individualnostjo, pa si tudi ženske želijo doseči vse cilje, ki jih postmoderna družba omogoča, in ki si jih pri oblikovanju svoje življenjske poti zastavijo. Ženska tako ni več dolžna požrtvovalno prevzeti nase vseh obveznosti in se odreči svojim ambicijam in potrebam, da bi pokrila še manjkajoč partnerjev vložek.

Mladi danes veliko količino časa namenijo izpopolnjevanju svoje osebnosti (izobraževanje, obiskovanje kulturnih prireditvev), izpopolnjevanju svojih lastnih potreb (zabava, skrb zase, drugi interesi), druženju in prijateljstvu. Rek »Najprej štalca, pol' pa kravca« je dandanes skoraj vodilo pri ustvarjanju družine. In ker izobraževalna politika s svojo specializacijo zaposlitvenih standardov podaljšuje obdobje izobraževanja, kar posledično premika vstop posameznika na trg dela, si le-ta težko privošči »stal'co«, saj je ekonomske odvisen od staršev oziroma izvirne družine. Tudi tisti, ki so dosegli ekonomsko neodvisnost, se velikokrat niso pripravljeno odreči svobodi in ugodnostim, ki jih ponuja samsko življenje oziroma življenje brez obveze do družine in otrok. Bodisi še niso psihološko dorasli vlogi starša, bodisi nimajo pravega partnerja ali pa pravih bivanjskih pogojev. Velikokrat tudi še niso doživeli vsega, kar se doživeti da (in mora), preden se predajo in obvežejo tako veliki odgovornosti, kot je otrok. In tukaj se razlike med moškimi in ženskami izgubijo. Ženske, velikokrat prej kot moški, predstavljajo misel na starševstvo, najbrž zaradi stereotipnega pritiska in neurejene predstave enakosti med vlogami spolov v družini.

Povzetki kvalitativne raziskave, ki sta jo opravili Uletova in Kuharjeva (povzeto po Kuhar 2007, 55–57 in Ule in Kuhar 2003, 104–117) ugotavljajo, da se mladi danes pri odločitvi za družino odločajo med prednostmi, ki jih prinaša družinsko življenje, in

tistimi, ki povzdigujejo samsko življenje. Kot poglobljena prednostna lastnost samskega življenja in življenja brez otrok je bila navedena svoboda (pred odgovornostjo) in avtonomija, ki se mladim zdita pomembna dejavnika kakovostnega življenja. Najpogosteje našteje prednosti družinskega življenja na drugi strani pa so bile: imeti nekoga, s katerim si deliš življenje; občutek varnosti, zaupanja, intimnosti. »Mladi odrasli v družini iščejo intimnost, varen in ljubeč odnos, ki je po mnenju udeležencev raziskave obenem bistven subjektivni pogoj za odločitev za otroke. Obenem so udeleženci fokusnih skupin opozorili, da partnerstvo in starševstvo zahtevata »odnosno delo«, veliko pozornosti do drugega, medsebojne naklonjenosti, kar lahko postane naporno in časovno potratno« (Kuhar 2007, 56).

Zgoraj omenjena raziskava je tudi ugotovila, da je pri mladih danes odločitev za družino skrbno načrtovana in pretehtana. Mladi si, sicer enkrat v daljni prihodnosti, želijo družine, vendar je odločitev zanjo povezana z mnogimi, tako subjektivnimi kot objektivnimi pogoji (glej stran 21), in ni več spontana oziroma samoumevna. Najpomembnejša pogoja za ustvaritev družine mladim anketirancem predstavljata psihosocialna zrelost in dovolj visok ekonomski standard in ne starost kot takšna (Ule in Kuhar 2003).

V današnji postmoderni družbi bodoče starše otežuje nenehno zasipavanje informacij o odgovornem starševstvu in kaj je tisto nujno in najpomembnejše, kar je potrebno izpolniti že v načrtovanju družine, ostati trden in se kljub vsem pametnim nasvetom in zapovedim, ki prihajajo iz okolice, odločiti po svoje.

Otroci so projekt, na katerega se je potrebno pripraviti in njegov prihod skrbno načrtovati. Vse bolj je v postmoderni družbi izpostavljena *norma odgovornega starševstva* (Kuhar 2007, 57), saj želijo starši danes otroku ponuditi veliko pozornosti, kvalitetno življenje in varen ter udoben dom. V otroka je po mnenju anketirancev potrebno vložiti veliko – tako časa kot denarja in predvsem energije. Zato se veliko mladih, ki otrok še nimajo, boji odgovornosti oziroma neuspeha pri starševstvu (Ule in Kuhar 2003).

Vzgoja in oskrba otroka sta zaradi naraščajočih vplivov družbe in strokovne javnosti, ki vedno bolj aktivno bdi nad obdobjem otroštva in s strokovnimi članki in knjigami pritiska na bodoče starše, postali tako finančna kot fizična in psihična obremenitev.

To, kar je bila včasih najbolj naravna stvar na svetu, je danes postalo zelo komplicirano. Imeti otroke ni več logično posledično dejanje v nekem obdobju življenja – je močno pretehtana, analizirana odločitev – bodisi za ali proti.

5 EMPIRIČNI DEL

Kaj so danes poglobitni pogoji za odločitev za starševstvo je vprašanje, ki predstavlja vodilo empiričnega dela diplomske naloge. Skozi celotno empirično analizo se ukvarjam z naslednjimi raziskovalnimi vprašanji, na katere odgovarjam v sklepnem delu naloge:

- ali je odločitev za starševstvo spontana ali zelo premišljena odločitev,
- ali je odločitev za starševstvo odvisna predvsem od objektivnih dejavnikov (materialni pogoji) ali subjektivnih (zaupanja vreden partner, zrelost, želja),
- ali je odločitev za starševstvo postavljena na konec verige vstopanja v odraslost (po zaključku izobrazbe, vstop na delovno mesto, rešen stanovanjski problem) ali pa starševstvo vstopa v medprostore te verige.

Empirični del je pomemben predvsem z vidika pridobivanja primarnih podatkov, ki sem jih analizirala, in kljub ne reprezentativnemu vzorcu pridobila vpogled v nekatere vidike odločanja mladih žensk za starševstvo v slovenski postmoderni družbi. Primarne podatke sem pridobila s pomočjo kvalitativne raziskave; polstrukturiranega intervjuja oz. pripovedi, ki sem jih v pisni obliki preko elektronske pošte posredovala intervjuvankam. Pripovedi na zastavljena vprašanja so mi dala vpogled v to, kako mlade ženske razmišljajo o dilemah na temo starševstva in kaj si mislijo o prehodu med mladostjo in odraslostjo.

5.1. Metodološki okvir

V diplomskem delu sem za potrebe pridobivanja primarnih podatkov uporabila polstrukturiran vprašalnik z odprtimi tipi vprašanj, kjer so lahko osebe podale svoje mnenje na probleme, ki jih raziskujem v diplomskem delu. Za uporabo polstrukturiranega vprašalnika sem se odločila predvsem zaradi praktičnosti, saj sem ga lahko posredovala osebam preko elektronskega sporočila. Vprašalnik sem posredovala osebam v mojem socialnem omrežju, za katere sem menila do so oz. so bile primerne za raziskavo glede na prvotne kriterije, zastavljene v dispoziciji diplomske naloge. Za takšen način pridobivanja podatkov in odgovorov na vprašanja

sem se odločila tudi zaradi lažje dostopnosti in zaščite prostega časa respondentk, ki so na tak način lahko izpolnile vprašalnik takrat, ko so imele prosti čas. Pridobivanje izpolnjenih vprašalnikov je trajalo od sredine marca do sredine aprila leta 2016. Na podlagi podanih pripovedi sem od intervjuvank pridobila vpogled v doživetje sebe v mladosti, na prehodu iz obdobja mladosti v obdobje odraslosti, in o tem, kako dojemajo pojem starševstva, kakšne so njihove ovire oziroma dejavniki pri odločitvi za starševstvo in kakšni so njihovi načrti glede ustvarjanja družine. Nekatere od intervjuvank so že matere, večina (še) ne.

Na osnovi polstrukturiranih intervjujev sem dobila primarne podatke, ki sem jih nato analizirala. Pred začetkom analize sem preimenovala osebe, tako da so imena izmišljena. Naslednji postopek je bil določitev enot kodiranja (Mesec 1998, 103–118). Vse intervjuje sem pregledala ter si za posamezno vprašanje označila odgovore, ki so bili po mojem mnenju najbolj relevantni za nadaljnjo analizo. Tako sem postopek ponovila za vsa vprašanja.

5.2 Socio-demografski opis vzorca

Vzorec je zajemal 16 polstrukturiranih intervjujev mladih žensk, ki se nahajajo na prehodu iz mladostniškega obdobja v bolj zrelo, odraslo obdobje. Osebe se razlikujejo tako po starosti, zaposlitvenem statusu, partnerskem statusu, kraju bivanja v preteklosti in tudi v sedanjosti ter po tem ali imajo otroke ali ne (glej Tabela 5.1).

Tabela 5.1: Socio-demografski opis vzorca

OSEBE	PREBI. V PRET.	TRENUSTNO PREBI.	PARTNERSKI STATUS	ZAPOSŁ. STATUS	OTROCI
Špela (31 let)	podeželje	podeželje	Partnerska zveza z lastnim gospodinjstvom	Zaposlena	1 otrok
Ula (26 let)	Podeželje	podeželje	Partnerska zveza, ne živita skupaj	Zaposlena	/
Ines (26 let)	Podeželje	mesto	Partnerska zveza z lastnim	Zaposlena	/

			gospodinjstvom		
Vesna (29 let)	Podeželje	mesto	Partnerska zveza z lastnim gospodinjstvom	Zaposlena	/
Nataša (27 let)	Mesto	mesto	Partnerska zveza, ne živita skupaj	Zaposlena	/
Kaja (27 let)	Mesto	mesto	Partnerska zveza z lastnim gospodinjstvom	Priložnostne zaposlitve	/
Ela (27 let)	Mesto	mesto	Partnerska zveza z lastnim gospodinjstvom	Zaposlena	/
Zoja (29 let)	Mesto	mesto	Partnerska zveza, še ne živita skupaj	Zaposlena	noseča
Tadeja (29 let)	Mesto	mesto	Partnerska zveza z lastnim gospodinjstvom	Brezposelna	/
Zala (29 let)	Mesto	mesto	Samska, živi pri starših	Zaposlena	/
Anja (28 let)	Mesto	mesto	Partnerska zveza	Nima redne zaposlitve	/
Sara (26 let)	Podeželje	podeželje	Partnerska zveza, skupno gospodinjstvo s starši	Delo preko avtorske pogodbe	/
Katja (35 let)	Mesto	podeželje	Zakonska zveza z lastnim gospodinjstvom	Zaposlena	1 otrok
Julija (25 let)	Podeželje	podeželje	Samska, živi pri starših	Študentka	/
Iza (31 let)	Mesto	mesto	Samska, samohranilka,	Zaposlena	1 otrok

			lastno gospodinjstvo		
Urša (25 let)	Podeželje	mesto	Partnerska zveza, ne živita skupaj	Delo preko študentskega servisa	/

Med anketiranimi osebami je bila najnižja starost 25 let, najvišja pa 35 let, povprečna starost intervjuvank je 28 let. Med vprašanimi so imele 3 osebe otroka (18,8 %), ena oseba je bila v času odgovarjanja na vprašanja noseča (6,2 %), 12 oseb (75 %) pa v danem trenutku ni imelo otrok. V partnerski zvezi je bilo 13 oseb (81,2 %), medtem ko so bile 3 osebe samske (18,8 %). Pri zaposlitvenem statusu lahko vidimo, da je 10 oseb (62,5 %) zaposlenih, med temi ima 6 oseb (37,5 %) ne-redno zaposlitev, tu je mišljeno delo preko avtorske pogodbe, delo preko študentskega servisa in občasno delo.

Glede prebivališča v preteklosti oz. v času odraščanja in prebivališča v trenutku odgovarjanja na vprašanja sem dobila naslednja razmerja: 4 osebe (25 %), so bivale v preteklosti na podeželju in na podeželju bivajo tudi sedaj. V mestu je vseskozi bivalo 8 oseb (50 %). 1 oseba (6,2 %) se je iz mesta preselila na podeželje, prav tako pa so 3 osebe (18,8 %) zamenjale svoje prebivališče in se preselile iz podeželja v mesto.

5.3 Analiza ter interpretacija rezultatov

Odgovore sem kodirala in za lažjo interpretacijo in predstavitev slovnično obdelala (odpravila sem tipkarske napake, v vsebino nisem posegala).

5.3.1 Doživljanje mladosti

Na samem začetku sem zastavila vprašanje, naj osebe opišejo svojo življenjsko pot do sedanjega trenutka. Predvsem me je zanimalo, kako so doživljale svojo mladost, katero šolo so zaključile, kakšne so imele izkušnje na partnerskem in tudi prijateljskem področju. To vprašanje se mi zdi pomembno, saj na nek način pokaže, kako intervjuvanke dojemajo svoje življenje do sedaj, in seveda v kolikšni meri so s

svojimi dosedanjimi dosežki in potekom življenjske poti tudi osebno zadovoljne. intervjuvanke so mi podale različne odgovore.

Mladost sem doživljala, kot večina mladostnikov; šola, postranske dejavnosti in druženje s tedanjimi prijatelji je bila stalnica. Imela sem tudi to srečo, da sem imela zelo razumevajoče in podpirajoče starše, saj sem ravno zaradi njihovega zaupanja vame končala srednjo šolo v Ljubljani s končno izobrazbo farmacevtski tehnik in se uspešno zaposlila za nedoločen čas. Zaradi šolanja v Ljubljani se žal prijateljski odnosi niso toliko ohranili, saj smo bile cimre iz vse Slovenije, partnerskih odnosov pa takrat nisem najbolj iskala. Vendar pa sem po šolanju ponovno srečala nekdanjega sošolca iz osnovne šole, s katerim sva nerazdružljiva še danes in imava prekrasnega štiriletnega sina. (Špela 2016)

Zaključila sem študij na Pedagoški fakulteti. Mladost sem doživljala v stilu pregovora: »mladost je norost, čez potok skače, kjer je most.« Ničesar ne bi spremenila. Imela sem veliko prijateljev, dobrih prijateljev, veliko časa sem preživela in še preživljam z njimi pa tudi z družino, ki me je skozi vsa leta zelo podpirala pri mojih interesih. Glede partnerskih odnosov: bilo je nekaj gimnazijskih ljubezni, zdaj pa že več kot pet let živim v resni zvezi. (Ines 2016)

Špela in Ines sta imeli v mladosti močno podporo svoje družine, starši so jima stali ob strani in jima nudili vse, kar je bilo potrebno, da sta se brezskrbno prepustili mladostniškim radostim in v mladosti zares uživali.

Moja mladost je bila brezskrbna, sama sem si izbirala svoje dejavnosti in študij, pri čemer sem si izbrala družboslovne smeri izključno zato, ker me je to zanimalo. Od okrog 20 leta sem v partnerskih odnosih (vmes 1 leto samska), pri 27 letih sem prav tako v partnerskem odnosu, vendar starševstva še ne načrtujem. Relativno hitro, pri 24 letih sem dobila redno zaposlitev. V prihodnosti imam željo po starševstvu. Prihodnost si predstavljam kot ravnotežje med kariero in družino, nikakor pa ne želim, da prevlada samo kariera. Kljub bolj natrpanemu urniku, pri čemer 8 ali več ur odvzame služba,

si vzamem čas za prijatelje in vzdržujem prijateljske stike s »starimi«, prav tako imam tudi nove prijatelje. To pomeni aktivno preživljanje prostega časa s prijatelji. Prav tako pa seveda pomeni to tudi, da danes, ko vsi uporabljamo takšna ali drugačna družbena omrežja, tudi sama komuniciram/ohranjam stike s prijatelji po teh omrežjih. (Nataša 2016)

Nataša je ob podpori družine svojo skozi svojo mladost lahko izražala svoje interese in počela tisto, kar jo je najbolj zanimalo. Študij, kot pravi, je bil vezan izključno na njene interese, in tudi sedaj, ko je že zaposlena, večino svojega prostega časa nameni zabavi in druženju s prijatelji.

Moja mladost je bila kar srečna, dokaj normalna. Starši so mi nudili to, kar so mi lahko. Sicer nisem imela nikoli istih novih igrac, kot ostali, saj smo imeli bolj nizke finančne dohodke. Vendar nisem nikoli izstopala zaradi tega ... Sem pa vedno komaj čakala, da odrastem. Verjetno kot večina najstnikov v puberteti. Pri 16 sem čez poletje tudi delala v različnih kafičih. Da sem si zasluzila svoj denar in z njim tudi razpolagala za svoje potrebe. Vedno sem imela okoli sebe dobro družbo, s katero smo si delili marsikatero dogodivščino. Starši niso bili zelo strogi. V osnovni šoli sem bila vedno odlična, nisem imela težav z učenjem, veliko sem pomagala doma pri hišnih opravilih. Verjetno je to tudi razlog, da niso bili strogi, saj so videli, da mi gre v redu. Edina težava pri moji družini je bil alkohol. Najprej pri babici, nato pri očetu. To me je spremljalo čez vso otroštvo in odrasčanje. Alkohol je bil tudi razlog za marsikateri prepir med mano in starši. Predvsem z očetom. Pustilo mi je tudi marsikatero psihično rano. Srečo sem imela, da oče nikoli ni bil fizično nasilen, ko je bil pijan. Marsikdo je. Srednja šola je bila pri meni kar se tiče uspeha manj uspešna, saj nisem imela omejitev pri vpisu na faks in se nisem trudila za šolski uspeh. Končala sem Prvo gimnazijo Maribor. Nato sem šla na pravno fakulteto, kjer pa je udarila realnost. Nisem imela učnih navad in sem imela veliko težav z opravljanjem izpitov. Prilezla sem do 3 letnika, ki ga nisem dokončala. Konec prvega letnika faksa sem bolj kot faksu posvetila svoj čas delu preko študentskega servisa. Nekako sem se že v srednji šoli navadila, da

imam svoj denar. Enostavno mi je denar bil bolj privlačen kot faks. Zato sem tudi izgubila interes, da bi ga dokončala. Nato sem se vpisala na Višjo šolo za gostinstvo in turizem Maribor. Je nisem dokončala, zato ker je bila velika finančna kriza doma in sem mogla delat. Nato mi je konec leta 2014 umrl oče in moji plani o dokončanju študija so se spet prestavili za nedoločen čas. Tako da moja dokončana izobrazba je gimnazijski maturant. Kar se tiče prijateljskih odnosov. Imela sem kar veliko prijateljev na katere sem se lahko zanesla. Nekaj odnosov je ostalo še do danes. Ugotovila sem, da bolj kot odraščáš in doživiš marsikaj, bolj izbirčen si tudi pri prijateljih. Kar z nekaj ljudmi se več ne družim, ker sem ugotovila njihovo dvoličnost ali egoizem. Kar seveda meni ne ustreza. (Zala 2016)

Zalina mladost ni bila tako brezskrbna kot Špelina ali od Ines, saj razmere doma niso bile tako prijazne in zaradi očetovega pijančevanja je bila marsikdaj primorana svoje potrebe odriniti na stran. Že zgodaj se je morala spoprijeti z neprijetnimi situacijami, ki so zagotovo vplivale na oblikovanje njene življenjske poti.

Moja mladost je bila dokaj ok, pač doma odnosi niso bili ravno družinski in še tudi danes niso. Srednja šola je bila zame bolj obdobje, ko sem se iskala in se takrat žal nisem našla. Takrat sem tudi začela s prvo dolgoletno zvezo, kjer me partner ni razumel, nisva skupaj osebno rastla in zato je tudi zveza propadla. Nato sem spoznala drugega partnerja s katerim sva si ustvarila dom in imela otroka, pa vendar se je izkazalo, da tudi ta zveza ni ok. Tako da sva se razšla in sem ostala sama z otrokom. Četudi je na trenutke težko, je tudi tako ok. Tekom vsega kar se je dogajalo so se menjali tudi prijatelji, ampak imam pa 3 prijateljice, ki so ob meni že od časa študija in zame je to dovolj. Imam dovolj kolegov ampak na te 3 se resnično lahko zanesem. Ne glede na to, kar se je dogajalo, pa sem zaključila magisterij. (Iza 2016)

Tudi Iza doma ni imela podpore, kot bi si jo želela oziroma potrebovala, čeprav tega na splošno ne pogojuje s slabimi spomini na mladost. V partnerstvu ni imela prevelike sreče, veliko pomembnosti pa polaga prijateljstvu, tistemu res pravemu, ki je med njo

in prijateljicami ostalo in se še utrdilo skozi vse (neprijetne) življenjske situacije.

Kot je razvidno iz odgovorov, bi lahko rekli, da so imele intervjuvanke v večini primerov t. i. »normalno otroštvo« in mladostništvo, kjer so doma doživljale podporo pri tem, kar so počele, kljub nekaterim posamičnim zagatam. V večini primerov so tudi zaključile študij. V nekem obdobju so spoznavale nove partnerje, nekatere zveze so se obdržale, spet druge ne. Ne bom ugotavljala, kaj je botrovalo temu. Ampak na koncu so v tem trenutku zadovoljne s svojim obdobjem otroštva in mladostništva in imajo v veliki večini na to pomembno obdobje v življenju lepe spomine. Ne glede na dejstvo, da se je v njihovem življenju zamenjalo nekaj ljudi, so to sprejele kot del odrasčanja oziroma del nekega hitrega življenjskega tempa oziroma del, ki sovpada z oblikovanjem posameznih življenjskih obdobj.

5.3.2 Na prehodu

V teoretičnem delu diplomske naloge veliko pozornosti posvečam tudi prehodu iz mladostniškega v odraslo obdobje. Zato me je zanimalo, kako se intervjuvanke počutijo v danem trenutku, ali sebe doživljajo kot mlade ali odrasle, ali bi lahko rekle, so na prehodu v odraslost, ter priložnostno kdaj in kje se počutijo mlade in ob katerih priložnostih odrasle.

Ta trenutek sebe doživljam kot odraslo osebo, saj moram sprejemati odgovornost tako v službi, kot v privatnem življenju. Odraslost predvsem izkušam sedaj, ko sem v vlogi starša, saj moram po pravi poti izoblikovati novo osebnost, predajati osebne izkušnje in se pravilno odločati v danih trenutkih kot mati. Seveda pa se počutim tudi mladostno predvsem v krogu svojih prijateljev, glasbenih kolegov, s katerimi soustvarjamo glasbene večere in se predajamo glasbenim užitkom. (Špela 2016)

Špela je ena tistih intervjuvank, ki je že mamica – in s tem tudi najbolj povezuje svoje dožemanje odraslosti. Kljub temu, da je že zelo mlada imela redno službo in skrbela zase, je odraslost v polni meri začutila šele z materinstvom. Po drugi strani pa še zmeraj poskrbi za to, da »pobegne« v mladost, ko se prepusti svojemu hobiju in druženju s prijatelji.

Ko sem v službi se počutim kot odrasla oseba, ker so tudi moje zadolžitve precej resne. V prostem času pa sem rada še najstnica, včasih še otrok, razen če okoliščine zahtevajo drugače. (Ula 2016)

Počutim se mlado, ampak tudi odraslo. Sem ravno na prehodu v odraslo življenje, ko si začneš ustvarjati svoje življenjske navade, svojo družino itd. Med prijatelji se počutim zelo mlado, veliko mojih prijateljev je tudi mlajših od mene. Odraslo se počutim v situacijah, ko moram odreagirati zrelo, odraslo, odločno – to je predvsem na delovnem mestu. V prostem času se rada sprostim in se še vedno večkrat počutim kot študentka. (Ines 2016)

Ula in Ines sebe dojemata kot osebi, ki sta na prehodu, nekje vmes med mladostjo in odraslostjo. Odgovornosti odraslega čutita predvsem na delovnem mestu, medtem ko se v prostem času še zelo radi prepustita in uživata v svobodi in mladostništvu.

Ko sem bila stara 26 let in sem zaključila študij in se zaposlila, sem mislila, tako zdaj sem pa odrasla, ampak ko zdaj pogledam nazaj, sem v bistvu še vedno z eno nogo živela doma, vedno sem bila med vikendi doma, mama mi je prala oblačila itd. Zdaj, ko sva se s fantom preselila skupaj, ko imava res svoje gospodinjstvo, zdaj pa mislim, da sem res odrasla. Pa še 30 me bo dohitela letos. (Vesna 2016)

Vesna svoj prehod v odraslost interpretira z nadgradnjo partnerske zveze, z vzpostavitvijo lastnega gospodinjstva in skupnega življenja. Pred tem je, četudi je bila zaposlena, predvsem med vikendi svoje obveznosti po večini še zmeraj prepustila mami.

Najtočneje bi se (iskreno) opredelila kot še vedno na prehodu v odraslost. Odraslo se počutim, ker imam redno službo. Mlada pa zato, ker še ne skrbim za nikogar drugega oz. nimam te vloge, še vedno se tako tudi počutim zaradi odnosov z družino, saj v veliki meri še vedno skrbijo zame (to sami hočejo do neke mere). Tudi glede preživljanja prostega časa se še vedno počutim mlado.

Prav tako še ne živim s partnerjem, ampak s sestro. (Nataša 2016)

Tudi Nataša sebe še ne more opredeliti kot popolnoma odraslo osebo. Občutek odgovornosti odrasle osebe doživlja na delovnem mestu, medtem ko se v vseh drugih aspektih počuti mlado, saj še ne skrbi v popolnosti zase, tudi družina jo še močno podpira, kljub temu, da je zaposlena, se veliko vrača domov in se pusti razvajati staršem.

Sama funkcioniram drugače in se ne doživljam kot »mlado« ali »odraslo«, saj mislim, da eno ne izključuje drugega. Sem mnenja, da različni ljudje različno stopamo v življenjske situacije. Torej, sama se hkrati počutim mlado in odraslo. Iz mojega vidika, je prisotnost odraslosti v tem primeru »odgovornost«. Pomemben primer te odgovornosti v mojem življenju je trenutek izselitve od staršev in služenje lastnega denarja – trenutek neodvisnosti od drugih. Verjamem, da bi se ta občutek močno povečal v primeru, da bi nekdo drug postal odvisen od mene (bolan starš, pridobitev otroka, ...). (Kaja 2016)

Kaja je mnenja, da je težko posploševati in določevati, kdaj je nekdo odrasel in kdaj ne. Kajin odgovor v določeni meri podpira teorijo prvega dela naloge, da so vloge posameznih obdobj danes močno zabrisane in da je kreiranje posameznikove identitete močno individualizirano. Odraslosti postavlja ob bok prevzem odgovornosti za katerokoli odločitev oziroma prestopni korak v življenju, odrasel človek je torej tisti, ki je za svoja dejanja tudi odgovoren.

Podani odgovori nam pokažejo, da se osebe nahajajo na nekem prehodu iz mladostništva v odraslo obdobje. Dojemanje sebe kot mladostnika se pri intervjuvankah kaže v preživljanju prostega časa, ker so lahko dokaj brezskrbne, pri druženju s prijatelji, pri udejanjanju sebe skozi hobije. Medtem ko se odraslost odraža predvsem pri karieri, saj v službah čutijo veliko odgovornost ob zadolžitvah. V nekaterih primerih je odraz odraslosti materinstvo, saj se zavedajo pomembnosti in odgovornosti svoje življenjske vloge. A kljub temu dejstvu se ne počutijo stare, temveč mlade. Trudijo se krmariti in usklajevati privatno sproščeno življenje in karierno bolj stresno orientirano življenje. Nekega strogega prehoda med obdobji ni, temveč je mehak prehod, ki je seveda malce odvisen od posameznikovih okoliščin ter

zrelosti. Vemo, da so lahko ljudje pri 20 letih veliko bolj psihično zreli, kot so nekateri pri 30 letih. Veliko je odvisno od okolja v katerem živimo ter od vseh dejavnikov, ki podzavestno vplivajo na nas.

5.3.3 Odločitev za starševstvo mora biti zavestna, izpolnjen tudi marsikateri pogoj

Drugo polovico vprašalnika sem namenila starševstvu – kakšni so dejavniki vpliva na odločitve, kako razumejo in dojemajo starševstvo ...

Tako je bilo eno izmed raziskovalnih vprašanj, ali naj bo odločitev za starševstvo spontana ali pa zelo premišljena odločitev. Dekleta so na zastavljeno vprašanje odgovorila takole.

Starši smo lahko takrat, ko sami dozorimo in se v nas prebudi želja po starševstvu, vsekakor pa je le-to kvalitetno šele tedaj, ko je starševstvo plod ljubezni in medsebojne simbioze med obema staršema. (Katja 2016)

Sem mnenja, da se mora človek za starševstvo resnično odločiti, ker to ni najbolj enostavna zadeva. Veliko ljudi vidim, da ni pripravljenih in se potem tudi dogaja veliko ločitev, ker en od partnerjev enostavno ni kos svoji vlogi. Nihče ni rekel, da bo lahko, ampak je vsak objem otroka vreden tega. Idealni pogoji so seveda služba, stanovanje in partner. Ampak tega je malo. Ali je služba pa nagaja zdravje, ali je stanovanje pa službe ni. Velikokrat manjka kakšen člen. Ampak kot sem že rekla, vse se da če se res dobro premisli. Človek mora biti zrel, za kar pa leta niso ravno pogoj. Zrel mora biti v glavi in vedeti kaj ti ta vloga prinese. To ni kot kuža, ki ga lahko daš naprej. (Iza 2016)

Tako Katja kot Iza pri odločitvi za starševstvo izpostavljata osebno zrelost in pripravljenost na vlogo starša. Bolj kot objektivni in ekonomski pogoji je pomembno, da sta oba partnerja zrela in dorasla vlogi starša, ter seveda, da je njuna veza trdna in stabilna.

Odločitev za starševstvo mora biti zavestna. Ne impulzivna. Tukaj gre za živo bitje, ki ga spraviš na svet in moreš vso življenje skrbeti za njega. Nimaš

možnosti, da imaš pavzo. Starš si za vedno in otroku moraš dati skoraj celega sebe. Pogoji za starševstvo. Prvo je, da svojega partnerja res poznaš. To ko se ljudje poznajo par mesecev in zanosijo, jaz res ne razumem. Posledice so seveda ločitve in ločeno življenje. Otroku narediš kar veliko škodo. Se pravi prvi pogoj je dobro poznat partnerja s katerim želiš imeti otroka. Drugi pogoj je, da imaš zagotovljen življenjski prostor. Torej, da imaš vsaj dve ali tri sobe, ki omogočajo normalno življenje. Ali je to najemniško, ali lastno ali živiš pri starših. Nima veze. Samo, da imaš kot družina svoj lastni prostor. Tretji pogoj pa je seveda, da ima vsaj en od partnerjev redno službo. Samo od socialne ne gre. Moreš vedet, da imaš toliko, da boš lahko omogočil otroku normalno odraščanje. Da bo imel vse nujne potrebščine za življenje. (Zala 2016)

Po moje malo obojega. Vsi objektivni pogoji ne bodo nikoli izpolnjeni, razen, če imamo res srečo v življenju. V nasprotnem primeru je vedno nekaj, kar to prepreči. Najbolj pomembno se mi zdi, da se partnerja dobro razumeta, in da sta oba na to pripravljena, ostalo se uredi sproti. (Zoja 2016)

Zala in Zoja sta med pomembne pogoje za odločitev za starševstvo navedli izpolnitev osnovnih materialnih oziroma ekonomskih standardov, torej stanovanje in vsaj ena redna zaposlitev. Seveda je pomembno, da so izpolnjeni tudi subjektivni pogoji, kot so želja, dobri medsebojni odnosi in predvsem pripravljenost na vlogo starša.

Moje mnenje je, da odločitev za starševstvo naj ne bi bila impulzivna. Potrebno je čutiti željo po družini in biti sposoben finančno, fizično in psihično omogočiti zdrav razvoj otroka. Enako pomembna je zmožnost in pripravljenost posvetiti veliko časa v družinske namene. Zame bi bil glavni motivator globoka želja po družini. (Kaja 2016)

Kaja meni, da je najbolj pomembna želja po družini. Seveda so pomembni tudi ekonomski vidiki, vendar mora biti želja do otroka dovolj močna, da bi se bila pripravljena odpovedati določenim aktivnostim v svojem življenju in ta čas posvetiti materinstvu.

Če bi bila mlajša in bi zanosila, me svoje materialno stanje ne bi pretirano

motilo. Sedaj bolj razmišljam o pogojih, ki so za starševstvo potrebni in se želim za to odločiti sama, ko bo "pravi čas". O pravem času razmišljam tudi v povezavi s službo, saj menim, da ni tako enostavno prekiniti z delom in se potem vrniti nazaj na delovno mesto. (Nataša 2016)

Verjetno je odločitev precej premišljena, razen če se zgodi nenačrtovano, potem je treba delati s tem, kar imaš. Pomembno je predvsem, da imaš partnerja, ki si želi enako in dovolj dobro finančno stanje, da lahko poskrbiš za otroka. (Ula 2016)

Vse mlade ženske se strinjajo, da odločitev za starševstvo naj ne bi bila spontana in impulzivna, temveč dobro premišljena. V kolikor pa se zgodi nenačrtovana nosečnost, pa je v tistem trenutku potrebno dobro premisliti in se soočiti z dejstvom odgovorno in odraslo. Ugotavljajo, da nosečnost in skrb za otroka ni majhna odgovornost in ob zavedanju tega se mora kazati zrelost, odraslost sodelujočih. Preden se bodo in v kolikor se bodo odločile za starševstvo, bodo dobre premislile vse možnosti in pretehtale vse dejavnike, saj se zavedajo, kako odgovorna in pomembna je vloga starša. Četudi imaš vse dobro premišljeno lahko pride do novih situacij, ki včasih niso ravno rožnate in lahko še kako vplivajo na dobrobit otroka in celotne družine, kot tudi na partnerstvo.

Z naslednjim raziskovalnim vprašanjem sem želela ugotoviti, ali je pri intervjuvankah odločitev za starševstvo odvisna od objektivnih dejavnikov (materialni pogoji) ali od subjektivnih dejavnikov (zaupanja vreden partner, zrelost, želja). Hkrati pa me je zanimalo tudi, kaj jih ovira pri odločitvi za starševstvo. Ker menim, da se tako subjektivni kot objektivni dejavniki močno prepletajo, še posebno v današnjem obdobju, sem po tem povprašala sodelujoče osebe, mlade ženske na prehodu iz mladostniškega v odraslo obdobje.

Motivira me predvsem občutek starševstva, ki je sigurno nekaj posebnega. Kljub temu se mi zdi pomembno najprej poskusiti uresničiti lastne cilje in ambicije, preden bi ustvarila družino. Kaj pa vas odvrača od starševstva, kaj pa so subjektivni pomisleki in osebni razlogi proti odločitvi za starševstvo? Najbrž finančne obremenitve in strah, da otroku ne bi mogla nuditi vsega kar

potrebuje in si zasluži. (Ela 2016)

Želja po starševstvu, potomstvu. Menim, da se v teh letih srečujemo s prevelikim socialnim pritiskom in butastimi vprašanji: kdaj bosta pa vidva zibala, saj sta že dolgo časa skupaj... Okolica nekako pričakuje, da boš imel otroke, zakaj ne bi bilo tudi v dvoje fino? Ko imaš otroka si pač ne moreš premisliti, da ga več ne bi imel. Verjetno je pač nekaj časa na prvem mestu in moraš vse podrediti njemu, kar ti popolnoma in za zmeraj spremeni življenje. (Sara 2016)

Elo in Saro močno motivirajo predvsem subjektivni dejavniki, torej želja po otroku, po ustvaritvi družine, po nadaljevanju rodu. Hkrati pa se obe zavedata, da je otrok odgovornost, in za sprejetje takšne odgovornosti je potrebno izpolniti tudi določene objektivne pogoje.

Da bi se odločila za starševstvo morajo biti izpolnjeni vsi zgoraj napisani pogoji. Torej partner, ki ga v redu poznaš, prostor, v katerem živiš in nek stalen denarni prihodek. Tudi želja po otroku mora biti velika. Jaz otroka ne bi imela, če si ga ne bi želela. Tudi če to družba narekuje. Dokler ni želje, ga raje nimam. Mene osebno trenutno odvrča to, da nimam želje po lastnem otroku. Tudi ne vem, če bi bila pripravljena sprejeti tako veliko odgovornost. Ne vem, če bi bila lahko dobra mama. (Zala 2016)

Zala otrok zaenkrat ne načrtuje, predvsem zato, ker nima partnerja, in hkrati tudi ne želje, s katero pogojuje odločitev za otroka. Hkrati kot pomembne izpostavlja tudi ekonomske dejavnike.

Lastna želja, prav tako je pomembna trdnost zveze, predvsem dobro razumevanje. Mislim, da bom to željo udejanjila, ko bom začutila, da lahko skrbim za in vzgajam nekoga. Želim si, da bi to bila moja odločitev. In kaj je tisto, kar vam prepričuje, da bi se odločili za otroka? Zunanji dejavniki, kot so odsotnost z dela. Čeprav organizacija, v kateri delam, zaposluje veliko žensk, ki nimajo strahu pred izgubo službe, me skrbi, kako bo to sprejeto, ko se bo zgodilo. Čeprav torej ni racionalnih razlogov za strah, pomisleki obstajajo. (Nataša 2016)

V prvi vrsti, da si starš sploh želiš postati. Za to morata biti oba in si otroka res želeli. Trenutno to, da bi morala pustiti veliko svojih dejavnosti, kar bi pomenilo vstop v pravo odraslo življenje. (Ines 2016)

Tudi Nataša in Ines kot pomemben dejavnik pri ustvarjanju družine izpostavljata lastno željo ter trdno partnersko zvezo. Natašo skrbi, kako bi prihod otroka vplival na odsotnost na delovnem mestu, Ines pa ima trenutno kot prioritete še postavljene lastne interese in dejavnosti.

Med odgovori intervjuvank v neki meri prevladujejo subjektivni dejavniki pri odločitvi za starševstvo, med katere so sogovornice vključile predvsem željo po starševstvu in trdnost zveze, se pravi trdno partnerstvo, kjer se oba partnerja hkrati odločita za starševstvo. Medtem ko so objektivni dejavniki, ki morajo biti izpolnjeni za starševstvo, predvsem zadovoljivo finančno stanje, rešena bivanjska problematika, kariera in gradnja le-te. Intervjuvanke se zavedajo, da se lahko njihovo življenje s prihodom otroka zelo spremeni, hkrati pa jih je zelo strah, da otroku ne bi mogle nuditi osnovnih stvari, ki jih potrebuje. Starševstvo je velika odgovornost, katero morata po mnenju sogovornic definitivno sprejeti oba partnerja. Vendar pa se objektivni dejavniki lahko vsakodnevno spreminjajo, tako da se moramo tudi tega malo bolj zavedati.

5.3.4 Enkrat zagotovo, v tem trenutku še ne

Zadnji sklop raziskovalnih vprašanj diplomskega dela se navezuje na dejstvo, ali je odločitev za starševstvo postavljeno na konec verige vstopanja v odraslost (po zaključku izobraževanja, vstop v delovno okolje, rešena stanovanjska problematika) ali pa je starševstvo vpeto v medprostore te verige med mladostništvom in dorastlostjo. Torej, zanimalo me je pod kakšnimi pogoji se bodo (v kolikor se bodo) sogovornice odločile za starševstvo in ali si predstavljajo, da bi svojo življenjsko pot oblikovale brez otrok.

Mislim da ja, ko nama bo postal dolgčas in bova prepotovala ves svet. Trenutno se mi zdi življenjski stil brez otrok sanjski, vendar pa je verjetno pri

50ih prej obratno, celo žalostno, če nimaš otrok. (Sara 2016)

Sara želi življenje užiti na polno, trenutno se ji življenje brez otrok zdi popolnoma sprejemljivo, in lastne prioritete postavlja pred družino.

Za starševstvo se bom odločila, ko bom imela partnerja ali res noro željo po otroku. Tu ne izključujem posvojitve. Trenutno ne vem, če bom imela otroke. Mogoče. Prvi pogoj je predvsem, da ko bom jaz sama pri sebi začutila, da sem sposobna sprejeti to odgovornost in imela željo po vzgoji lastnega otroka. Trenutno si še znam predstavljati življenje brez otrok in imeti samo vlogo tete svojim nečakom. Kaj pa bo čez 5 let, pa ne morem garantirati. (Zala 2016)

Zali se, zaradi trenutnih življenjskih razmer, zdi popolnoma sprejemljivo, da otrok morda sploh ne bo imela. Odgovornosti, ki jih prinaša rojstvo otroka, se močno zaveda, in te jo tudi zelo omejujejo.

Zagotovo se bom odločila, ampak trenutno še ne. Ko se bom počutila dovolj zrelo in bodo izpolnjeni tudi ostali pogoji: finančna stabilnost, partnerjevo strinjanje, etc. (Ula 2016)

Seveda, pogoj je, da bova oba pripravljena, ne zdi se mi smiselno silit v nekaj, kar bi naju na koncu razdvojilo, ker en od naju ni bil pripravljen. Seveda bom imela, super bi bilo, da imava svoje stanovanje in finančno zaledje. Življenja brez otrok pa si ne predstavljam. (Zoja 2016)

Uli in Zoji se zdi popolnoma sprejemljivo, da si bosta nekega dne ustvarili družino, vendar pa morata pred tem doseči določene ekonomske standarde, in seveda mora biti pri obeh s partnerjem prisotna želja po ustvarjanju družine.

Ker sem odraščala v "klasični" družini, si predstavljam, da bom imela otroke. V zadnjem času pa spoznavam ženske, ki nimajo otrok, njihov življenjski stil je malce drugačen in si bolje predstavljam tudi to. Včasih taka odločitev ni

odvisna od želja posameznika. Tudi življenje brez otrok pa ima smisel, le morda ni to, kar družba pričakuje od ženske. (Nataša 2016)

Morda se bom odločila za starševstvo, to bo takrat, ko bodo izpolnjeni vsi pogoji, ki so naštet v prejšnjem odgovoru. Torej, želja (vseh, ki se jih ta odločitev dotika), finančna, fizična in psihična pripravljenost in čas. Da, lahko si predstavljam življenje brez otrok. (Kaja 2016)

Kaja in Nataša si lahko predstavljata tudi življenje brez otrok, glede na dosedANJI življenjski stil in glede na potrebe ter želje, ki jih imata trenutno.

Bom, čez kakšno leto ali dve, ko dobi službo še partner. Otroke bom imela in si ne predstavljam življenja brez njih. (Ines 2016)

Za starševstvo se bom odločila, ko se bom nekje ustalila in bom zadovoljna s tem, kar sem do takrat dosegla. Vsekakor si želim imeti otroke, saj so najdragocenejša izkušnja v življenju. (Anja 2016)

Mlade sodelujoče si v veliki večini želijo v prihodnosti ustvariti družino, vendar si hkrati tudi želijo, da bi imele pred tem izpolnjene določene pogoje. Izpolnjeni pogoji bi jim omogočili večjo varnost in manj skrbi v prihodnosti, saj si želijo omogočiti čim več prihajajočemu otroku. Hkrati želijo doseči tudi vse zastavljene cilje, ki so si jih zadale – vezano na kariero in osebno izpopolnitev. Prav ti, subjektivni pogoji, pa so po mojem mnenju pomembni, da so se nekatere ženske pripravljene otrokom tudi odreči – zaradi nemoči sprejemanja odgovornosti in zaradi nevolje odpovedovanja so skozi življenje pripravljene iti tudi brez otrok.

Iz odgovorov sklepam, da je starševstvo prej postavljeno na rob verige vstopanja v odraslost, kot pa da bi bilo vpeto v medprostore prehoda med mladostništvom in odraslostjo. Žal trenutna situacija v Sloveniji ni ravno naklonjena ustvarjanju mladih družin, saj ni dobrih zaposlitev, s tem povezano se mladi ne morejo osamosvojiti in si ustvariti svojega doma, zato se tudi starostna meja za odločitev o starševstvu dviguje. Vsekakor pa je nekje in nekoč (v večini primerov) prisotna želja po potomcih, samo da bodo za uresničitev teh želja boljši pogoji. Najbrž se bodo oblike družin še spreminjale

in zagotovo bo več takšnih, ki se bodo za starševstvo odločili kasneje, in seveda tudi takšnih, ki bodo starševstvo zavestno zavrnilo. Vendar starševstvo še zmeraj ostaja načrtovano in zaželeno dejstvo v načrtovanju posameznikove osebnostne identitete.

5.4 Sklepne ugotovitve raziskave

Kot je bilo ugotovljeno že v teoretičnem delu diplomske naloge, je empirična raziskava kot odgovor na prvo zastavljeno raziskovalno vprašanje pokazala, da se mladi danes za starševstvo odločajo premišljeno, in nikakor ne impulzivno oziroma spontano. Pred odločitvijo za starševstvo je potrebno pretehtati vse možnosti, se zavedati posledic in izpolniti veliko pogojev in zahtev (osebnih in družbenih). Z vse večjo izbirnostjo, svobodo in individualnostjo je možno doseči veliko ciljev, ki jih postmoderna družba omogoča, in ki si jih mladi pri oblikovanju svoje življenjske poti zastavijo. Potrebno je biti zrel in te zrelosti respondentke ne pripisujejo starostni meji, temveč zrelosti v določenih življenjskih obdobjih, ki se dandanes z biološko starostjo izključuje.

Na to bi navezala svoje tretje raziskovalno vprašanje, s katerim sem želela ugotoviti, v kateri del svojega življenjskega obdobja respondentke vključujejo starševstvo.

Na podlagi odgovorov ugotavljam, da je meja med izstopom iz mladostništva in vstopom v odraslost močno zabrisana. Tudi doseganja konca odraslosti ni več tako enostavno identificirati. Respondentke težko določijo, kje naj bi ta meja bila, in kako bi se s posameznimi obdobji ponotranjile. Dekleta sebe po večini še zmeraj dojemajo kot mlade, z odraslostjo se identificirajo skozi službene obveznosti in odgovornosti. V prostem času se rade prepustijo in dajo vse odgovornosti na stran, veliko jih prizna, da se do neke mere počutijo kot v otroštvu. In tega občutka svobode ne želijo prepustiti skrbi in odgovornosti, ki bi jo morale prevzeti ob nastopu materinstva. V večini si respondentke pred odločitvijo za družino želijo zanesljive plačane zaposlitve, to jim prinaša sigurnost v življenju. Hkrati je veliko respondentk odgovorilo, da želijo pred prihodom otroka še »nekaj doživeti« – na nek način se torej ne želijo odreči svojemu lastnemu ugodju, ne želijo se žrtvovati in zaenkrat še ne sprejeti vloge skrbnika nekoga drugega. Takšna vloga jim, po odgovorih sodeč, prinaša tudi veliko odgovornost. Postati starš je danes premišljena odločitev tudi zato,

ker je potrebno poskrbeti za veliko stvari, ne samo zato, da otrok varno odraste. Družbene zahteve, opozorila in vse dane možnosti mladim staršem zapovedujejo, da morajo »poskrbeti za kar najboljše metode podpore in spodbude vseh sposobnosti svojih otrok« (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 145). Vloga starša je postala velika osebna in družbena odgovornost. S to vlogo se posameznik identificira, jo ponotranji in jo razume kot način življenja, s katerim sledi svojim življenjskim načrtom in življenjskemu smislu (Beck-Gernsheim v Ule in Kuhar 2003, 57). In respondentke se tega zavedajo ter to vlogo odlašajo v čas, ko bodo takšno odgovornost pripravljene sprejeti; zanekrat pač še ne.

Ko in če se bodo mlade intervjuvanke odločile za starševstvo, bodo morali biti za to izpolnjeni določeni pogoji, ta del se nanaša na moje drugo zastavljeno raziskovalno vprašanje. Podobno kot ugotavljata Uletova in Kuharjeva, tudi sama na podlagi analize intervjujev predpostavljam, da intervjuvanke dajejo večjo pozornost izpolnitvi subjektivnih pogojev, kot objektivnih pogojev (Ule in Kuhar 2003). Med subjektivnimi dejavniki odgovori intervjuvank kot najpomembnejše izpostavljajo željo po otroku in trden ter ljubeč partnerski odnos. Pomembno je tudi, da si otroka želita oba partnerja.

Med objektivnimi pogoji so bili kot najpomembnejši izpostavljeni zadovoljivo ekonomsko stanje (ekonomska neodvisnost), rešen stanovanjski problem in zaposlitev. Nekatere so izpostavile tudi strah pred usklajevanjem službenih obveznosti in prilagajanja družini. Ker v tem trenutku intervjuvanke, ki imajo zaposlitev, v njej najdejo izpolnitev in do nje čutijo veliko odgovornost, jim seveda odločitev za starševstvo prinaša skrbi, ali bodo to zmogle še naprej, oziroma ali bo njihova odločitev v službi pozitivno sprejeta. Nekatere se celo bojijo, da bi zaradi odločitve lahko prišlo do kakšnih sprememb na delovnem mestu.

6 ZAKLJUČEK

Diplomsko delo mi je predstavljalo velik izziv. Ne zgolj zato, ker sem se po mnogih letih, ki so minila od zadnjega predavanja, bila primorana vrniti med knjige in strokovna besedila in standardom ustrezno napisati nalogo. Usklajevanje družinskih in službenih obveznosti s pisanjem diplomskega dela je seveda svojevrsten izziv. Vendar pa, bolj kot časovni vidik, je zame pomembno to, da sama pravzaprav dilem ob prehodu v starševstvo nisem imela. Dokaj mlada, morda za današnji čas celo premlada, sem se odločila za otroka. In takrat so me vodili zgolj subjektivni dejavniki. Imela sem močno željo po otroku, trden partnerski odnos in verjela sem, da ob tem za vzpostavitev družine ni ovir. Nekako sem vse objektivne, predvsem ekonomske dejavnike potisnila na stran, četudi ni bil izpolnjen niti en od njih. Šla sem v »obratnem vrstnem redu«, si najprej omislila »krav'co«, in šele kasneje sva s partnerjem okoli tega začela graditi vse ostalo (me pa je ves čas gradnje moje življenjske poti spremljala podpora staršev in najbrž je bilo tudi zato lažje). Počasi se je vse postavlja na noge in sedaj, po desetih letih, zaključujem še zadnjo obveznost, da bodo izpolnjeni vsi pogoji za moj »vstop v odraslost«.

Dandanes se zaradi izgube pomena osebnih odnosov, vpliva potrošništva in množičnih medijev ter spremenjenih (vnaprej določenih) družbenih oblik, izgubljajo tradicionalne družbene gotovosti, ki so bile vodilo ob ustvarjanju posameznikove identitete. Mladi danes odraščajo v množici informacij, ki jim nadomeščajo tradicionalne družbene oblike prehodov in jim ponujajo osnovo za oblikovanje svojstvene življenjske poti. Vendar je ta svoboda izbire, ki je po eni strani tako zelo cenjena, hkrati tudi močno obremenjujoča. Kako načrtovati življenjsko pot, kako postaviti cilje, kako jih doseči in kako se sprijazniti s tem, kar smo dosegli – vse to so odločitve in bremena posameznika. Usoda naših življenj je v naših rokah, in kaj bomo iz njih naredili, je odvisno samo od nas. Vsak posameznik je bolj kot kadarkoli v današnji družbi »kot nepopisan list papirja«, na katerega ima možnost napisati karkoli – pogoji so (v razvitih zahodnih družbah) za vse več ali manj enaki.

In eden izmed ciljev na posameznikovi življenjski poti naj bi bil ustvariti si družino in postati starš. Odločitev za starševstvo je nekaj, kar si, ali pa tudi ne, zadajo današnji mladi oziroma mladi odrasli. Motivov za doseganje tega cilja je seveda več. Mladi s starševstvom prevzamejo novo vlogo, novo odgovornost, posledično imajo možnost,

da na nekoga prenesejo svoje izkušnje in znanje. Ob rojstvu otroka pride seveda tudi do čustvene izpopolnjenosti, otroci staršem prinašajo psihološko korist. Ti motivi so le eni izmed mnogih (predsvem subjektivnih) motivov, ki pa sem jih podrobneje predstavila v teoretičnem delu svoje naloge. Vendar pa ti motivi in želja po starševstvu nastopijo ponavadi šele takrat, ko so izpolnjeni določeni pogoji, kot so dokončanje izobrazbene poti, zanesljiva zaposlitev, zadovoljiva ekonomska in stanovanjska situacija, ekonomska neodvisnost, zadovoljivo zdravstveno stanje (objektivni pogoji), in seveda osebna zrelost in trden in ljubeč partnerski odnos, ki posledično pripelje do želje po otroku.

Ko se seštejejo vsi ti pogoji, dejavniki in motivi, nas to pripelje do posameznikove odgovornosti sprejemanja odločitve – do odgovornosti postati starš, skrbeti za nekoga, odreči se marsičemu in postaviti potrebe in želje nekoga drugega pred sebe. In ta pričakovanja mladi pod pritiski družbe odrinjajo in jih postavljajo v ozadje. Toliko vsega je potrebno urediti, postoriti in doživeti, preden so se pripravljeni obvezati takšni odgovornosti. Starševstvo dandanes lahko torej pojmuje kot odgovorno načrtovanje otrok in sprejemanje odgovornosti, ki jih prinese otrok.

Starševstvo je, ne glede na vse spremembe, še zmeraj zelo pomemben mejnik v posameznikovi osebnosti biografiji in menim, da ne gre pričakovati, da bosta želja in potreba po starševstvu začeli izginjati. Res je, da današnja družba in okoliščine omogočajo večjo izbirnost in se določeni mladi odrasli tudi zavestno odločajo, da si ne bodo ustvarili družine ali postali starši, torej starševstvo zavestno zavračajo. Najbrž se bo družba slej kot prej (postopoma) resnično začela deliti na tiste, ki bodo svoje življenje polno posvetili starševstvu, in tiste, ki se bodo starševstvu odpovedali zavoljo pomembne kariere ali drugačnega načina življenja, drugačnega osebnega zadovoljstva. Ustvarjanje kariere in družbene zahteve k popolni predanosti ob ustvarjanju le-te ter razpetost med poslovnim in družinskim življenjem ima močan vpliv na odločitev za starševstvo predvsem pri ženskah. Vedno več je posameznic, ki si v zameno za uspešno poslovno kariero in osebno zadovoljstvo lahko predstavljajo življenje brez otrok, in vedno več je tudi teh, ki se za takšen način življenja odločijo. Vendar ne glede na vse menim, da bo družina, v kakršnikoli že postmoderni obliki, ostala primarna institucija za vzgojo in odraščanje otrok ter želja po starševstvu gonilni subjektivni dejavnik pri odločitvi za starševstvo.

Ob vsem je pomembno tudi to, da so se v današnji postmoderni družbi s procesom individualizacije močno spremenili medosebnostni odnosi. Intimne in pristne odnose z ljudmi nadomeščajo stvari, medosebno komunikacijo so prevzeli komunikacijski kanali družbenih omrežij. V življenju so zmeraj bolj pomembne »ne-žive« stvari, vse tisto, kar se da kupiti oziroma ustvariti z denarjem. Pristne in »žive« odnose pa puščamo za seboj. Prepričani smo, da je pomembno, kar nam vsiljujejo množični mediji in potrošna družba, in naše ustvarjanje stremi k temu, kar se od nas pričakuje. Navsezadnje še sami začnemo verjeti, da je to zares tisto pravo. Zanikamo to, kar je primarno med ljudmi in v vsakem izmed nas, čeprav je to najlepše in edino pravo. Globoko v sebi pa vemo, kaj je tisto, kar je vredno največ. In počasi to tudi spoznavamo.

In ko posameznik spozna, da ni pomembno imeti, temveč dati in postati, potem pride tudi do sponzanja, kako pomembno je postati starš. Menim, da potreba po starševstvu ostaja med pomembnejšimi subjektivnimi dejavniki.

7 LITERATURA

1. Anja. 2016. Spletni intervju z avtorico. 15. april.
2. Arnett, Jensen Jeffrey. 1997. Young people's conceptions of the transitions to adulthood. *Youth and society* 29 (3): 3–23.
3. Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba /*cf.
4. Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
5. Beck, Ulrich in Elizabeth Beck-Gernsheim. 2006. *Popolnoma normalen kaos ljubezni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Biggart, Andy, Rene Bendit, David Cairns, Kerstin Hein in Sven Morch. 2002. *Families and Transitions in Europe: State of the Art Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
7. De Vroom, Bert. 2001. *The Changing Life Cycle Perspective in an Ageing Society*. Enschede: University of Twente.
8. Deu, Tina. 2015. *Danes družba starševstvo jemlje preveč resno*. Dostopno prek: <http://siol.net/trendi/odnosi/danes-druzba-starsevstvo-jemlje-prevec-resno-398801> (23. junij 2016).
9. Ela. 2016. Spletni intervju z avtorico. 11. april.
10. Fromm, Erich. 2003. *Umetnost življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
11. Golubov, Suzana. 2014. Intervju z Darjo Zaviršek, strokovnjakinjo družine in družinskih odnosov. Dostopno prek <http://www.lisa.si/intervju/intervju-z-darjo-zavirsek-strokovnjakinjo-druzine-in-druzinskih-odnosov/> (24. junij 2016).

12. Iglič, Simona. 2006. *Dejavniki odločanja za starševstvo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Ines. 2016. Spletni intervju z avtorico. 25. marec.
14. Iza. 2016. Spletni intervju z avtorico. 10. april.
15. Jogan, Maca. 1990. *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
16. Julija. 2016. Spletni intervju z avtorico. 7. april.
17. Kaja. 2016. Spletni intervju z avtorico. 12. april.
18. Katja. 2016. Spletni intervju z avtorico. 15. marec.
19. Kerpelman, Jennifer L. in Paul L. Schvaneveldt. 1999. Young Adults' Anticipated Identity Importance of Career, Marital, and Parental Roles: Comparisons of Men and Women with Different Role Balance Orientations. *Sex Roles* 41 (3/4): 189–217.
20. Košak, Klemen. 2015. Dr. Mirjana Ule. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/167374/dr-mirjana-ule/> (10. junij 2016).
21. Kuhar, Metka. 2007. Odnos mladih odraslih do ustvarjanja družine in rojevanja. *IB Revija* (2/2007): 50–61.
22. Lavrič, Miran, Sergej Flere, Marina Tavčar Krajnc, Rudi Klanjšek, Bojan Musil, Andrej Naterer, Andrej Kirbiš, Marko Divjak in Petra Lešek. 2011. *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Maribor: Aristej

23. Merljak, Sonja. 2015. *Dr. Mirjana Ule: Mladim moramo omogočiti dostojno življenje*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/znanje/izobrazevanje/dr-mirjana-ule-mladim-moramo-omogociti-dostojno-zivljenje.html> (10. junij 2016).
24. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
25. Mulej, Nada. 1992. *Ženska na poti k sebi*. Ljubljana: Tangram.
26. Nataša. 2016. Spletni intervju z avtorico. 15. april.
27. Neal, G. Arthur, H. Theodore Groat in Jerry W. Wicks. 1989. Attitudes about Having Children: A Study of 600 couples in the Early Years of Marriage. *Journal of Marriage and the family* 51 (2): 313–327.
28. Oinonen, Eriikka. 2003. Extendend present, faltering future. *YOUNG – Nordic Journal of youth Research*: 121–140.
29. Rener, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje*. Koper: Založba Annales.
30. Rener, Tanja, Živa Humer, Tjaša Žakelj, Andreja Vezovnik in Alenka Švab. 2008. *Novo očetovstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Sara. 2016. Spletni intervju z avtorico. 5. april.
32. Starrels E. Marjoris in Kristen E Holm. 2002. Adolescents' plans for family formation: Is parental socialization important? *Journal of Marriage and the Family* 62 (3): 416–430.
33. Svetlik, Ivan in Branko Ilič. 2004. *Razpoke v zgodbi o uspehu*. Ljubljana: Sophia.
34. Špela. 2016. Spletni intervju z avtorico. 27. marec.

35. Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
36. Tadeja. 2016. Spletni intervju z avtorico. 1. april.
37. Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
38. Ula. 2016. Spletni intervju z avtorico. 17. marec.
39. Ule, Mirjana. 2000. *Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Aristej.
40. --- 2004. Nove vrednote za novo tisočletje. Spremembe življenjskih in vrednotnih orientacij mladih v Sloveniji. *Teorija in praksa* 41 (1-2): 352-360. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20041-2ulemirjana.pdf> (10. junij 2016).
41. --- 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
42. --- in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
43. Ule, Mirjana in Vlado Miheljak. 1995. *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
44. Urša. 2016. Spletni intervju z avtorico. 21. marec.
45. Vesna. 2016. Spletni intervju z avtorico. 27. marec.
46. Walther, Andreas. 2006. Regimes of youth transitions. *YOUNG – Nordic Journal of youth Research*: 119–139.

47. Zala. 2016. Spletni intervju z avtorico. 8. april.
48. Zoja. 2016. Spletni intervju z avtorico. 15. april.
49. Žakelj, Tjaša in Alenka Švab. 2009. Usklajevanje dela in družine. *Socialno delo* 48 (4): 215–226.

PRILOGA A: Vprašanja za intervju

Pozdravljeni!

Prosim vas za sodelovanje in pomoč pri pripravi diplomske naloge. Zanimajo me vaša mnenja v zvezi s prehodom v starševstvo, zato vas prosim, da mi zaupate in opišete vaše osebne zgodbe. Naj vam bodo za oporo spodnja vprašanja. Prosim vas torej za opis vaših osebnih izkušenj, razmišljanj, načrtov pa tudi ovir, pomislekov v zvezi s prehodom v starševstvo itd.

Starost:

Dokončana izobrazba:

Partnerski status:

Zaposlitveni status:

Kje ste odraščali (podeželje, mesto):

Kje živite sedaj:

Gospodinjstvo (lastno, skupno z starši, skupno z njegovimi starši):

Otroci:

- Ali lahko najprej opišete kako je potekala vaša življenjska pot do sedaj: (kako ste doživljali mladosti, kakšno šolo ste zaključili, izkušnje ste imeli s prijateljskimi, kakšne pa s partnerskimi odnosi?)

- Kako se počutite sedaj, ali sebe doživljate kot mladi ali odrasli ali ste na prehodu v odraslost; kdaj, kje se počutite mladi in kdaj odrasli?

- Kakšni so vaši cilji in želje: ali želite predvsem ustvarjalno delovno življenje ali vam je važnejše kvaliteta zasebnega življenja?

- Kakšne izkušnje imate s partnerstvi: ali ste trenutno samski, ali v partnerski zvezi ali imate že družino in kako se pri tem počutite?

- Kakšen odnos pa imate do starševstva: ali je odločitev za starševstvo impulzivna ali morajo biti izpolnjeni pogoji za to in kaj so najpomembnejši objektivni pogoji za starševstvo?

- Kaj pa so za vas najpomembnejši subjektivni pogoji za odločitev za starševstvo, kaj vas subjektivno motivira, da bi se ali da ste se že odločili za starševstvo?

- Kaj pa vas odvrča od starševstva, kaj pa so subjektivni pomisleki in osebni razlogi proti odločitvi za starševstvo?

- Ali torej mislite, da se boste odločili za starševstvo, kdaj in pod kakšnimi pogoji se boste torej odločili za starševstvo?

- Ali torej boste imeli otroke? Pod kakšnimi pogoji? In ali si predstavljate tudi življenjski stil brez otrok?

- Kaj se vam zdi še važno v zvezi s prehodom v starševstvo, pa nismo zajeli v zgornjih vprašanjih?

Zahvaljujem se vam za vaše osebne zgodbe in pomoč. Zagotavljam vam popolno anonimnost in uporabo vaših zgodb samo v študijske namene.